

Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením

Bakalářská práce

Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506R012 – Speciální pedagogika předškolního věku
Autor práce: **Adéla Růtová**
Vedoucí práce: Mgr. Hana Joklíková, Ph.D.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adéla Růtová**
Osobní číslo: **P13001028**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika předškolního věku**
Název tématu: **Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Vymezit základní pojmy a popsat, jakou roli hraje hra a hračka v rozvoji dětí se zrakovým postižením v předškolním věku.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava výzkumu, sběr dat, vyhodnocení a interpretace dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor, pozorování, analýza dokumentů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAMADOVÁ, Petra, KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea a NOVÁKOVÁ, Zita. Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. 125 s. ISBN 978-80-7315-159-1.

KEBLOVÁ, Alena. Zrakově postižené dítě. 1. vyd. Praha: Septima, 2001. 67 s. ISBN 80-7216-191-1.

KEBLOVÁ, Alena, NOVÁK, Ivan a LINDÁKOVÁ, Lydie. Náprava poruch binokulárního vidění. 1. vyd. Praha: Septima, 2000. 46 s. ISBN 80-7216-121-0.

KOCHOVÁ, Klára a SCHAEFEROVÁ, Markéta. Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od předškolního po školní věk. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. 174 s. ISBN 978-80-262-0782-5.

NEWMAN, Sarah. Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením: rozvoj kognitivních, pohybových, smyslových, emočních a sociálních dovedností. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-872-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Hana Joklíková, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **23. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Velké poděkování patří mé vedoucí bakalářské práce Mgr. Haně Joklíkové, Ph.D. za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a připomínek, a především pak za vstřícný přístup, trpělivost a čas, který mi věnovala. Poděkování patří rovněž ředitelce a učitelkám mateřské školy, které značně přispěly ke zdárnému dokončení této práce. Ráda bych poděkovala mé rodině za podporu a rady, obzvláště děkuji mému tatínkovi za výrobu hračky.

Název bakalářské práce: Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením

Jméno a příjmení autora: Adéla Růtová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Hana Joklíková, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce na téma „Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením“ se ve své teoretické části zabývá charakteristikou jednotlivých zrakových postižení, vývojovými obdobími dítěte se zrakovým postižením a významem hry pro vývoj dítěte. Zároveň jsou zde uvedeny herní činnosti vhodné pro děti se zrakovým postižením.

Součástí práce je i praktická část, která se zaměřuje na hru dětí s amblyopií. Cílem praktické části je zjistit, jak dítě pracuje při nápravě amblyopie s hračkou, která byla k tomuto účelu vyrobena, a jaká specifika by tato hračka měla splňovat. Jako výzkumné metody byly k tomuto účelu vybrány rozhovor, pozorování a analýza dokumentů.

V závěru práce je vyhodnocení průzkumného šetření a navrhovaná opatření. Výsledky praktické části potvrdily, že hra a hračka mají při reedukaci amblyopie nezastoupitelnou roli, že hračka, kterou autorka práce vyrobila, splňuje kritéria na hračku pro reedukaci amblyopie a děti si s ní dokáží samostatně hrát.

Klíčová slova

Zrakové postižení, hra, hračka, děti předškolního věku

Title of bachelor thesis: Game and Toy in the Context of the Development of Children with Visual Impairment

Name and surname of the author: Adéla Růtová

Supervisor of bachelor thesis: Mgr. Hana Joklíková, Ph.D.

Annotation

Topic of this bachelor thesis is „Game and Toy in the Context of the Development of Children with Visual Impairment“. Theoretical part of Bachelor thesis deals with characteristic of particular visual impairments, describes developmental periods of child with visual impairment and substance of game for child's development. Simultaneously there are mentioned game activities suitable for children with visual impairment.

Part of the thesis was also a practical part, which focused on game of children with lazy eye (amblyopia). The aim of the practical part was find out how children work during correction of lazy eye with the toy, which was produced to this purpose. Next aim was find out which requirements would this toy meet. There were used following methods for research: interview, observation and analysis of documents.

In the closing part there is evaluation of research and suggest measures. The results of practical part confirmed that game and toy have important function during correction of lazy eye. Toy, which was made by author of this bachelor thesis, meet the requirements to toy used for correction of lazy eye and children can play with the toy independently.

Key words

Visual impairment, game, toy, pre-school children

Obsah

Seznam obrázků.....	8
Seznam tabulek.....	9
Úvod.....	10
1 Klasifikace osob se zrakovým postižením ze speciálněpedagogického hlediska.....	11
1.1 Osoby nevidomé.....	12
1.2 Osoby slabozraké.....	12
1.3 Osoby se zbytky zraku.....	13
1.4 Osoby s poruchami binokulárního vidění.....	14
1.4.1 Vývoj binokulárního vidění.....	15
1.4.2 Medicínská péče o děti s amblyopií a strabismem.....	16
1.4.3 Speciálněpedagogická podpora dětí se strabismem a amblyopií.....	19
2 Vývoj dítěte se zrakovým postižením.....	24
2.1 Novorozenecké období.....	24
2.2 Kojenecké období.....	25
2.3 Batolecí období.....	27
2.4 Předškolní období.....	29
3 Předškolní vzdělávání dítěte se zrakovým postižením.....	31
4 Tyflopomůcky.....	33
5 Hra a hračka.....	35
5.1 Znaky hry.....	36
5.2 Vývojové fáze hry.....	36
5.3 Význam hry ve vývoji dítěte.....	37
6 Hry a hračky dětí se zrakovým postižením.....	39
6.1 Hry pro rozvoj sluchového vnímání.....	40
6.2 Hry pro rozvoj hmatového vnímání.....	40
6.3 Hry pro rozvoj čichového vnímání.....	41
6.4 Hry pro rozvoj chuťového vnímání.....	41
6.5 Prostředí pro hru dítěte se zrakovým postižením.....	42
7 Metodologické aspekty práce.....	44
7.1 Charakteristika výzkumu.....	44
7.2 Cíl práce, výzkumné otázky.....	44
7.3 Charakteristika výzkumného souboru.....	45
7.4 Metody sběru dat.....	45
8 Analýza získaných dat a interpretace výsledků.....	48
8.1 Rozhovor.....	48
8.2 Kazuistika č. 1.....	52
8.3 Kazuistika č. 2.....	56
8.4 Kazuistika č. 3.....	59
8.5 Kazuistika č. 4.....	63
8.6 Kazuistika č. 5.....	67
9 Diskuze.....	72
10 Doporučení pro praxi.....	74
Závěr.....	76
Seznam použitých zdrojů.....	77
Seznam příloh.....	80

Seznam obrázků

Obrázek	Strana
Obrázek č. 1: Různé druhy korálek	20
Obrázek č. 2: Dřevěná stavebnice	20
Obrázek č. 3: Sada na zatloukání	21
Obrázek č. 4: Překreslený obrázek, kobereček a jehla pro vypichování	22
Obrázek č. 5: Přiřazování správných kartiček	22
Obrázek č. 6: Logico primo	49
Obrázek č. 7: Tactillo	50
Obrázek č. 8: Figurogram	50

Seznam tabulek

Tabulky (Vyhodnocení pozorování dítěte při hře s hračkou pro nápravu amblyopie)	Strana
Tabulka č. 1 - Jakub	55
Tabulka č. 2 - Vít	59
Tabulka č. 3 - Karolína	63
Tabulka č. 4 - Nela	66
Tabulka č. 5 - Samuel	70
Tabulka č. 6 - Vyhodnocení práce všech dětí	70

Úvod

Hra je pro děti základní a přirozenou aktivitou, pomocí níž je od nejranějšího věku realizován vývoj dítěte. Hra je v dětském věku jedním z nejdůležitějších prostředků k učení a poznávání okolí. Pro děti se zrakovým postižením má hra stejný smysl jako pro děti intaktní. Pro tyto děti je však nutné hru přizpůsobit jejich individuálním potřebám. Správně zvolenou hru a určité typy hraček je potom možné využívat také pro reedukaci zrakového postižení.

Téma bakalářské práce zní Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením. Cílem práce je vymezit základní pojmy týkající se tématu a popsat, jakou roli má hra a hračka v rozvoji dětí se zrakovým postižením v předškolním věku. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou.

Teoretickou část tvoří šest kapitol, které jsou dále děleny do podkapitol. V první kapitole jsou charakterizovány jednotlivé typy zrakových postižení. Další kapitola popisuje vývoj dítěte se zrakovým postižením. Práce se dále zabývá možnostmi předškolního vzdělávání těchto dětí a tyflopomůckami, které dítě může využívat. Pátá kapitola je věnována hře a hračce, jsou zde popsány znaky hry, její vývojové fáze a význam hry pro vývoj dítěte. Poslední kapitola teoretické části se zaměřuje na konkrétní hry a hračky, které jsou vhodné pro děti se zrakovým postižením.

Praktická část se zaměřuje na poruchy binokulárního vidění, konkrétně na děti s amblyopií. Výzkumné šetření má za úkol zjistit, jaká specifika musí splňovat hračka určená pro dítě s amblyopií. Odpověď na tuto otázku byla zjišťována prostřednictvím rozhovoru s učitelkou ze speciální třídy mateřské školy. Dalším úkolem výzkumného šetření bylo zjistit, jak probíhá práce dítěte se speciální hračkou v rámci reedukace amblyopie. Za tímto účelem autorka práce vyrobila hračku – dřevěného ježka. Hračka byla následně využita pro pozorování dětí při hře. Výsledky pozorování včetně vypracovaných kazuistik dětí a stejně tak i rozhovor a jeho závěry jsou uvedeny v kapitole č. 8, „Analýza získaných dat a interpretace výsledků“. Celé výzkumné šetření probíhalo v Mateřské škole Klášterní v Liberci, ve speciální třídě, která se zaměřuje na děti se zrakovými vadami.

1 Klasifikace osob se zrakovým postižením ze speciálněpedagogického hlediska

Cílem klasifikace osob se zrakovým postižením je zejména zajištění co nejefektivnějšího vzdělávání. Klasifikace osob se zrakovým postižením probíhá na základě určitých znaků, které mají tyto osoby společné. Kritéria pro klasifikaci mohou být různá, přičemž se klasifikační přístupy vzájemně kombinují a doplňují.

Ze speciálně pedagogického hlediska je důležitá doba vzniku a také etiologie zrakového postižení. Dle doby vzniku rozlišujeme zrakové postižení (vady) vrozené a získané. Období, kdy zraková vada vznikla, se do určité míry podílí na reakci dítěte na tuto situaci. Vágnerová (1995, s. 41) upozorňuje, že později získaná vada může mít vliv na dětskou psychiku, jelikož „představuje nevratnou ztrátu již existujících kompetencí a z toho důvodu působí jako trauma.“ Vrozená vada nebývá pro dítě tolik traumatizující, neboť pro něho neznamena žádnou ztrátu, avšak je větší zátěží pro jeho psychický vývoj. „Dítěti chybí určité zkušenosti, jeho rozvoj může být pomalejší, modifikovaný nutností náhradních způsobů stimulace i učení, vzdálenější běžné normě“ (Vágnerová 1995, s. 41).

Dle etiologie lze dělit zrakové vady na orgánové a funkční. Jedná-li se o vadu orgánovou, dle Hamadové (aj. 2007, s. 36) to znamená, že porucha zasahuje zrakový orgán jako celek nebo zasahuje jeho jednotlivé části. Vada funkční oslabuje výkon orgánu. Příčinami zrakového postižení mohou být vady nebo poruchy zrakového ústrojí, a to v kterékoliv jeho části. Vady či poruchy se mohou objevit v oblasti receptoru (zevní oko), nervových drah nebo zrakového centra v mozku (Slowík 2007, s. 60).

Podstatným kritériem je stupeň zrakového postižení. „Při této diferenciaci se vychází z vizuálních potenciálů člověka, především ze stavu vizu / zrakové ostrosti a zachovaného rozsahu zorného pole“ (Nováková in Pipeková 2006, s. 232–233). Na základě stupně zrakového postižení rozlišujeme dle Novákové osoby nevidomé, osoby slabozraké, osoby se zbytky zraku a osoby s poruchami binokulárního vidění.

1.1 Osoby nevidomé

„Nevidomost je ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 1/60 až po ztrátu světlocitu“ (Hamadová, aj. 2007, s. 39). U nevidomých osob hovoříme o nejtěžším stupni zrakového postižení. Lze rozlišovat dva typy nevidomosti – nevidomost praktická a nevidomost totální. Pro nevidomost jsou charakteristické obtíže v oblasti prostorové orientace a samostatného pohybu. Nevidomé osoby mají znesnadněnou socializaci a poznávací procesy, objevují se problémy při získávání informací z okolí, je-li k tomu zapotřebí zrak. Nevidomí tak využívají kompenzační smysly, zejména sluch a hmat.

Z pohledu etiologie existuje nevidomost získaná a nevidomost vrozená. Osoby, které osleply až v průběhu svého života, mají již v paměti uloženy zrakové představy, jež jim pomáhají při orientaci v prostoru a při formování obrazového myšlení. U prakticky nevidomých osob je prostorová orientace a samostatný pohyb rozvíjen na základě zraku. Je proto důležité, aby prakticky nevidomí podporovali rozvoj svého zraku (Hamadová, aj. 2007, s. 39).

Hamadová (aj. 2007, s. 39) varuje před nesprávnými edukačními postupy, v jejichž důsledku by mohlo dojít k verbalismu. Verbalismus je jev, při němž nevidomí, především děti, kompenzují nedostatek smyslových zkušeností verbálně, užívají velké množství slov, avšak jejich významu nerozumí. Při vzdělávání nevidomých osob je kladen velký důraz na rozvoj zbylých smyslů. Během edukačního procesu probíhá nácvik samostatného pohybu a prostorové orientace, ke čtení a psaní je využíváno Braillovo písmo. Nevidomí během vyučování a i během celého svého života využívají množství kompenzačních pomůcek, např. počítač.

1.2 Osoby slabozraké

„Slabozrakost je charakterizována jako nevratný pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně nebo je zorné pole zúženo na 20 stupňů bilaterálně bez ohledu na centrální zrakovou ostrost“ (Hamadová, aj. 2007, s. 36).

Slabozrakost se dělí na lehkou a střední (6/18–6/60) a na těžkou (6/60–3/60 včetně). Slabozraké osoby mají problémy se sníženým vizem a často také s poruchami zorného pole, mohou se u nich objevovat výpadky (skotomy) v zorném poli. Pro slabozrakost je

typická snížená nebo zkreslená činnost zrakového analyzátoru obou očí, omezení zrakových schopností (snížení rychlosti a přesnosti) a deformace zrakových představ. Kognitivní činnost a vytváření sociálních vztahů je u slabozrakých osob omezena. Problémy se vyskytují také v prostorové orientaci a samostatném pohybu (Nováková in Pipeková 2006, s. 233).

Důležitá speciálněpedagogická metoda, která se využívá při práci se slabozrakými, je reedukace zraku. Edukační proces slabozrakých se vyznačuje využíváním speciálních výukových metod, zrakového výcviku a také uspořádáním vyučování. Zraková práce dětí je časově omezena, probíhá jen po určitou dobu, přičemž je založena na přísné zrakové hygieně. Je dbáno na vyšší světelnou intenzitu a využívání optických kompenzačních pomůcek (např. lupy), k dispozici jsou speciální učební pomůcky, učebnice a texty se zvětšeným písmem (Nováková in Pipeková 2006, s. 233).

1.3 Osoby se zbytky zraku

Osoby se zbytky zraku, tedy částečně vidící, představují mezistupeň mezi nevidomostí a slabozrakostí. Vizus je v lepších případech snížený na úroveň těžké slabozrakosti, tzn. 3/60, může být však snížen až na 1/60. Zorné pole je omezeno na 5–10 stupňů kolem centrální fixace. Tato zraková vada může být ustálená, v jiných případech může dojít k její progresi nebo degeneraci.

U jedinců se zbytky zraku je vizus snížený natolik, že i s brýlovou korekcí je člověk schopen rozpoznat prsty až těsně před očima. Tyto osoby zvládají za podpory optických pomůcek číst plakátové písmo. Shodně jako u slabozrakých dochází i u osob se zbytky zraku k redukci zrakových schopností, a v důsledku toho k problémům s prostorovou orientací. K orientaci v prostoru většinou slouží osobám se zbytky zraku bílá hůl.

Ze speciálněpedagogického hlediska je důležité si uvědomit, že ačkoliv se dítě může projevovat jako nevidomé, v omezené míře vidí. Pedagog by měl při práci s takovým dítětem dbát na využívání a rozvoj zrakových schopností a současně na přísnou zrakovou hygienu. Při vzdělávání žáků se zbytky zraku je užíváno kompenzačních i reedukačních postupů. Žáci by měli zvládnout osvojit si čtení a psaní zvětšeného černotisku – k jeho čtení dochází za pomoci optických kompenzačních pomůcek, a Braillova písma (Hamadová, aj. 2007, s. 38).

1.4 Osoby s poruchami binokulárního vidění

Poruchy binokulárního vidění se řadí mezi poruchy funkční. Lze je členit na amblyopii (tupozrakost) a strabismus (šilhavost). Binokulární vidění znamená užívání obou očí současně. Tím, že člověk vidí oběma očima zároveň, splývají obrazy z obou sítnic do jednoho oka, a tak vzniká jediný zrakový vjem.

Na fungování binokulárního vidění se podílí tři funkční složky zrakového orgánu. Je to optická složka, která zajišťuje tok paprsků přes lomivá prostředí oka, a to takovým způsobem, aby na sítnici dopadl ostrý obraz. Dále motorická složka, jejíž úkolem je nastavovat bulby do postavení, ve kterém obraz dopadá do optického centra obou očí. Třetí složkou je složka sensorická, která odvádí podráždění ze sítnice obou očí do korových center. V korových centrech se uskutečňuje jejich splnutí a člověk si je uvědomuje (Autrata, aj. 2006, s. 93).

Poruchy binokulárního vidění se rozvíjí na základě částečného omezení zrakové funkce jednoho oka. Osoby se strabismem trpí poruchou rovnovážného postavení očí, a v důsledku toho se osy očí při pohledu nablízko i do dálky neprotínají ve stejném bodě – oči nehledí rovnoběžně, ale jedno oko se odchyluje. Stáčeno bývá oko, jehož zraková ostrost je snížena. Osoby s amblyopií mají na jednom oku výrazně sníženou zrakovou ostrost různého stupně, kterou není možné napravit užíváním brýlí. Při tupozrakosti nedochází k viditelným organickým změnám oka, „jedná se o útlum, vyřazení vjemu tupozrakého oka ve zrakovém centru mozku“ (Nováková in Pipeková 2006, s. 233).

Šilhavost neboli strabismus lze definovat jako „stav, kdy se při fixaci určitého předmětu nablízko nebo do dálky osy očí neprotínají v témže bodě. Strabismus je porucha hlavně funkční, navenek provázená asymetrickým postavením očí“ (Hromádková 1995, s. 50).

Šilhavost je stejně jako amblyopie častý problém dětí v předškolním věku. V tomto období se u dětí nejčastěji vyskytuje strabismus dynamický (konkomitující). Do pěti let věku postihuje až 4–6 % dětí. Tento typ strabismu můžeme dle směru úchylny dělit na konvergentní, neboli sbíhavý, kdy se oči stáčí k sobě, a divergentní, neboli rozbíhavý (Hamadová, aj. 2007, s. 48).

Amblyopie neboli tupozrakost je stav, kdy je zraková ostrost různého stupně při běžném anatomickém nálezů na oku snížena. Lze pozorovat následující příčiny vzniku amblyopie. Amblyopie může být vrozená, jedná se o amblyopii kongenitální,

kteřou lze léčbou zlepšit jen částečně, nebo vůbec. Pokud dítě jedno oko nepoužívá, rozvine se amblyopie an anopsia. Tato forma amblyopie „vzniká po narození zamezením vstupu normálních zřakových podnětů do oka – např. při kataraktě, krvácení do sklivce apod. Patří sem i okluzivní amblyopie při déletrvajícím obvazu jednoho oka při oční chorobě, též při dlouhodobém zakřytí zdravého oka při léčbě tupozřakosti“ (Aurata, aj. 2006, s. 97). Velký astigmatismus může být provázen amblyopií meridionální, a při malé organické vadě lze někdy pozorovat amblyopii relativní.

Dle stupně snížení vidění můžeme amblyopii dle Auraty (aj., 2006, s. 98) dělit na:

- těžkou – vizus je menší než 6/60
- střední - vizus je 6/60–6/18
- lehkou - vizus je 6/18–6/9

Obecně lze tvrdit, že amblyopii, která je diagnostikována včas, je možné ve většině případů zcela vyléčit, nebo alespoň výrazně zlepšit.

1.4.1 Vývoj binokulárního vidění

„Binokulární vidění je koordinovaná senzomotorická činnost obou očí, která zajišťuje vytvoření obrazu pozorovaného předmětu“ (Hamadová, aj. 2007, s. 47). Můžeme sledovat několik etap vývoje binokulárního vidění, a to od samotného narození dítěte až do jeho zhruba sedmi let. Hamadová (aj. 2007, s. 48) uvádí osm následujících etap, během kterých se binokulární vidění vyvíjí.

1. Do druhého měsíce věku dítěte vzniká fixační reflex. V tomto období se dítě dívá z velké části hlavně jedním okem, a tak může dojít k tomu, že druhé oko fyziologicky zašilhá.
2. Ve druhé etapě dochází k binokulárnímu reflexu, kdy se dítě začíná dívat současně oběma očima. Toto období přichází ve druhém měsíci života dítěte.
3. Během třetí etapy, tzn. třetí měsíc věku dítěte, přichází reflex konvergence, což znamená, že dítě sleduje bližší i vzdálenější předměty.
4. V další etapě dochází k reflexu akomodace. Ve věku čtyř měsíců je dítě schopno zaostřovat bližší i vzdálenější předměty.

5. Pátá etapa přichází v šestém měsíci věku dítěte. Reflex fúze umožňuje spojení obrazů v jediný smyslový vjem.
6. Od devátého měsíce života dítěte dochází k upevňování binokulárních reflexů.
7. Od věku jednoho roku se rozvíjí prostorové vidění a zdokonaluje se vztah mezi konvergencí a akomodací.
8. Poslední etapou vývoje binokulárního vidění je stabilizace binokulárních reflexů, ke které dochází do šestého roku věku dítěte. „Zasáhne-li do výše uvedených etap nějaká porucha, normální vývoj se přeruší a pokračuje patologicky. Vzniká tak šilhání, tupozrakost a anomální retinální korespondence“(Hromádková 1995, s. 31).

1.4.2 Medicínská péče o děti s amblyopií a strabismem

Pro medicínskou péči je důležitá včasná diagnostika, ke které by měly vést pravidelné pediatrické prohlídky a následné vyšetření oftalmologem.

Amblyopie často vzniká již v raném dětství. Má-li být její léčba úspěšná, musí k ní dojít v tzv. kritickém období vývoje, tzn. do 6 let. V pozdějším věku se možnost její nápravy prudce snižuje. Úspěšnost léčby závisí nejen na včasnosti působení, ale i na důslednosti. Pešatová (2005, s. 62) přirovnává zrakové vnímání tupozrakého dítěte k dítěti jednookému a léčbu spatřuje především v aktivaci tupozrakého oka, které se docílí vyloučením – zakrytím dobře vidícího oka. První formou léčby amblyopie je léčba kapkami. Další možností léčby je okluze, tedy vyloučení (zakrytí) dobře vidícího oka. Při okluzi se zlepšuje zraková ostrost a zmenšuje se útlum nezakrytého oka. Zakrytí se provádí okluzorem připevněným na brýle, náplastí či neprůhlednou kontaktní čočkou. Doba, po kterou se vedoucí oko zakrývá, je závislá na stavu zrakové ostrosti a fixace. U těžkých forem amblyopie se začíná s okluzí totální (celodenní), kdy je oko zakrýváno po čas 6 dnů v týdnu a postupně se doba zakrývání redukuje (Hamadová, aj. 2007, s. 50).

Výsledky léčby amblyopie okluzí jsou závislé na věku dítěte – platí, že čím je dítě mladší, tím vyšší je šance na rychlé a úspěšné vyléčení. „U 2–4letých dětí se dosáhne vyléčení v 84%, u 4–6letých v 75% a u 6–9letých pouze 51%“(Divišová in Pešatová 2005, s. 63). U dětí starších 10 let je efekt okluze na amblyopii jen malý

a po 15. roce se dá považovat za nepatrný. Léčba amblyopie kongenitální, která je dědičně podmíněna, bývá obvykle neúspěšná. Při terapii amblyopie současně záleží na trvání a důslednosti v terapii a také na formě fixace.

Léčbu pomocí okluzoru je vhodné rozšiřovat o pleoptická cvičení, to znamená, že kromě užívání okluzoru, by se dítě mělo zabývat hrou a prací s drobnými předměty, přičemž u činnosti musí být zohledňován věk dítěte. Pleoptiku lze dělit na aktivní a pasivní. Pasivní pleoptika je využívána u tupozrakosti s excentrickou fixací. Významná pleoptická terapeutická metoda je CAM stimulátor, jehož autorem je F. W. Cambell. „Dítě tupozrakým okem sleduje otáčející se terč Cambellova zrakového stimulátoru s černobílými prvky (otáčka trvá 1 minutu), na sedmi terčích se zmenšují pole šachovnice“ (Hamadová, aj. 2007, s. 51).

Aktivní pleoptika probíhá v pleopticko-ortoptických ordinacích pod dohledem zdravotní sestry - ortoptistky či speciálního pedagoga, v některých případech postačuje přítomnost zaškoleného rodiče. Procvičování tupozrakého oka by mělo pokračovat i doma, kdy rodiče postupují dle doporučení odborníků. Při aktivní pleoptice dochází k okluzi zdravého oka a tupozraké oko aktivně plní úkoly, při kterých mu vypomáhá hmat, sluch a paměť. Dítě se tak učí tupozraké oko používat.

Lze využívat hmatově zraková cvičení, vhodné jsou manuální práce, vystřihování, sestavování stavebnic, mozaiky, navlékání korálků, modelování, vyšívání nebo obkreslování a vypichování obrázkových předloh. Dále společenské hry, při kterých dítě procvičuje orientaci na herní ploše – šachy, domino, dáma, mlýn, člověče, nezlob se apod. Využívá se lokalizačních cvičení založených na spojení oko – ruka. Mezi tato cvičení patří veškeré druhy míčových her (košíková, odbíjená, házená, stolní tenis apod.) Důležité je také procvičovat spojení oka a nohy, např. při chůzi po čáře nebo lavičce (Květoňová-Švecová in Vítková 2004, s. 231–232).

Amblyopii lze řešit operativně, a to v případě, že konzervativní léčebné metody byly neúspěšné, nebo pokud se u dítěte v jeho raném věku neprováděla léčba okluzí. Pokud se amblyopie neléčí, pro dítě to „znamená neschopnost prostorového vidění a praktickou jednookost“ (Pešatová 2005, s. 65–66). To má vliv téměř na všechny oblasti jeho budoucího života, ovlivňuje možnosti studia, oblast sportu, je omezena možnost volby povolání a získání řidičského průkazu, ztížená je dlouhodobá práce na počítači apod. Při léčbě amblyopie je tedy na místě včasná diagnostika, odpovědnost,

trpělivost a důslednost.

Na počátku vyšetření strabismu stojí anamnestické šetření, které zahrnuje osobní, rodinnou a speciální (oftalmologickou) anamnézu. Dítě podstoupí důkladné vyšetření, které sestává z vyšetření zrakové ostrosti každého oka, vyšetření refrakce a fixace, vyšetření pohyblivosti očí a jejich vzájemného postavení. K vytvoření diagnostiky je zapotřebí provést vyšetření očního pozadí, změření úchyly a určení stavu binokulárního vidění. Je-li nález pozitivní, dochází k zahájení léčby. Její úspěšnost je podmíněna věkem dítěte. Je žádoucí, aby byla léčba provedena do 6–7 let, neboť v tomto věku je již binokulární vidění naplno rozvinuto (Květoňová-Švecová in Vítková 2004, s. 230).

Pro nápravu šilhavosti je podstatné určit, o jaký typ strabismu se jedná. Léčba strabismu paralytického je především symptomatická a usiluje o zamezení nejrušivějšího symptomu – např. diplopie. Nejužívanější prostředky k symptomatickému léčení jsou okluze a ortoptika. Ortoptika je soubor metod vedoucích k obnovení narušeného binokulárního vidění. Jedná se o reedukační cvičení – soubor očních cviků, které se provádí na speciálních přístrojích. Cvičeny jsou obě oči, a to bez okluzoru. Před zahájením ortoptických cvičení je dítě vyšetřeno a je vytvořen návrh léčebného postupu (Hamadová, aj. 2007, s. 52).

Před započítím ortoptických cvičení by měly být dle Hromádkové (1995, s. 114) naplněny tyto předpoklady: vyrovnání zrakové ostrosti na obou očích, odpovídající pohyblivost očí, centrální fixace očí, normální retinální korespondence, minimální úchyly, věk dítěte v rozmezí 4–8 let, adekvátní inteligence dítěte, která je nezbytná pro spolupráci. Samotná ortoptická cvičení probíhají pod dohledem ortoptistky. Cvičení se provádějí na přístrojích, pro diagnostiku a terapii je nejdůležitějším přístrojem troposkop. Vhodnost konkrétních cvičení a jejich efektivitu posuzuje oční lékař (Květoňová-Švecová in Vítková 2004, s. 232).

Léčba strabismu konkomitujícího by měla být včasná a komplexní. Terapie se zabývá vytvořením či obnovením binokulárních funkcí a usiluje o získání paralelního postavení očí. Aby toho bylo docíleno, je zapotřebí provést následující kroky: zajistit korekci refrakčních vad, zahájit léčbu tupozrakosti, které se věnuje pleoptika, a v některých případech zařadit nácvik binokulárních funkcí (ortoptika) (Pešatová 2005, s. 56).

Řešením strabismu může být operativní zákrok, který je prováděn ve více než 50% případů konkomitujícího strabismu. Záměrem operace je zajistit paralelní postavení očí do dálky i nablízko takovým způsobem, aby bylo umožněno jednoduché binokulární vidění. Po provedení operativního zákroku by mělo být oko pohyblivé volně a všemi směry, což se odvíjí z velikosti úchytky, typu strabismu a sensorických vztahů. Někdy je nutné provést operaci vícekrát za sebou (Květoňová-Švecová in Vítková2004, s. 232).

Operativní zákrok by měl být vždy prováděn až poté, co jsou vyčerpány konzervativní metody léčby, to znamená léčení tupozrakosti, cvičení současného vidění a vyrovnání zrakové vady pomocí brýlí. Pokud tyto prostředky nevedou k nápravě strabismu, je zpravidla přistupováno k chirurgickému zákroku. Ideální věk, ve kterém by dítě mělo být operováno, se odvíjí od konkrétního typu strabismu. „Formy vrozené ve většině s velkou úchytkou operujeme záhy – kolem 1. roku dítěte“ (Pešatová 2005, s. 58). Operace by měla proběhnout v období, kdy se u dítěte vytváří zrakové funkce, tedy do 6 let.

1.4.3 Speciálněpedagogická podpora dětí se strabismem a amblyopií

Zraková výchova dětí s narušeným binokulárním viděním se uskutečňuje formou pleopticko-ortoptických cvičení. Ta jsou zaměřena na zlepšení funkce šilhavého nebo tupozrakého oka. Aby cvičení byla účinná, je zapotřebí provádět je systematicky a soustavně, nejlépe formou hry. Děti by měly být vždy v psychické pohodě a odpočaté.

Během procvičování oslabeného oka se postupuje od jednodušších úkonů ke složitějším a zrakové vnímání podnětu je rozloženo na malé kroky. K dalšímu kroku je vždy přistupováno až po zvládnutí kroku předchozího. Odlišně je tomu při nácvičování zrakové ostrosti. Ta je vkládána do všech etap reedukace zraku, zvyšují se tím totiž nároky na zrakovou ostrost a dochází ke snaze dosažení její normy.

Při speciálněpedagogické péči o děti s poruchami binokulárního vidění je využíváno vnímání tvaru. Tím, že dítě vnímá tvar předmětů pomocí hmatu, procvičuje svůj zrak. Mezi vhodné činnosti patří třídění různých předmětů, navlékání korálků, modelování, práce s papírem, hry se stavebnicemi nebo různými skládačkami. Speciální činností je vnímání trojrozměrnosti. To se dobře procvičuje při hrách zaměřených na určování tvaru, směru, nebo třídění předmětů. Pomocí třídění obrázkových kartiček nebo jakékoliv činnosti s obrazovým materiálem je rozvíjena zraková ostrost.

S pleoptickými cvičeními je zároveň možné propojit například proces tvorby elementárních matematických představ. Dochází k němu při manipulaci s předměty, kdy je děti rovnají, třídí a seskupují. Při všech zmíněných aktivitách lze procvičovat projekci, analyticko-syntetickou činnost, zrakovou ostrost a prostorové vztahy.

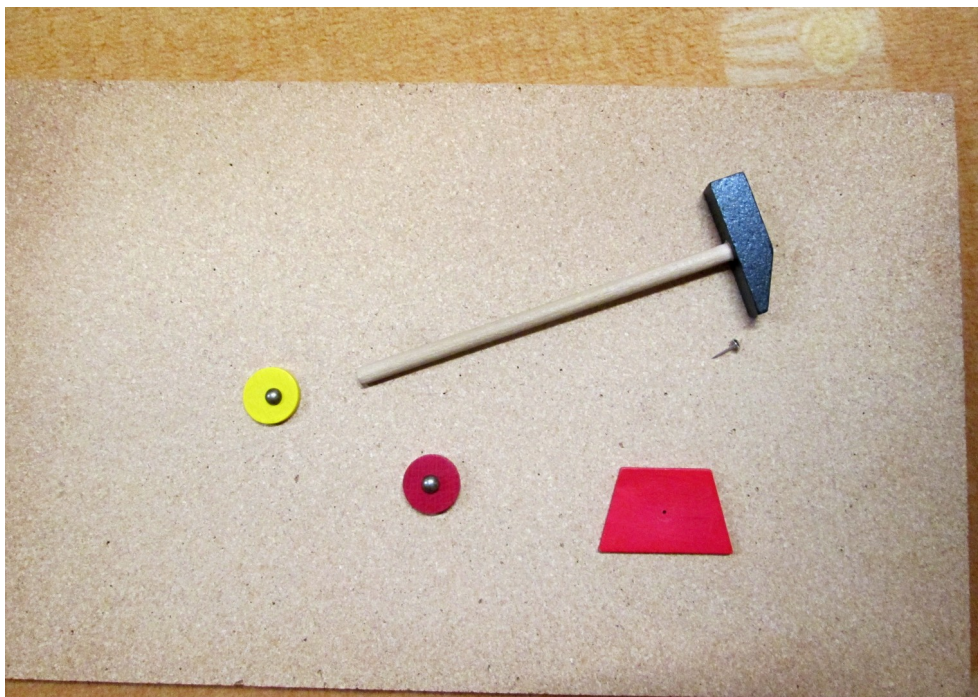

Obrázek č. 1: Různé druhy korálek

(Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 2: Dřevěná stavebnice (Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 3: Sada na zatloukání (Zdroj: archiv autorky 2016)

Pro děti s poruchami binokulárního vidění je důležité cvičit tvarovou a barevnou paměť, zrakovou pozornost a plošné uspořádání. Uvedené oblasti je vhodné procvičovat kreslením a modelováním na základě přesného a záměrného pozorování. Ideální je, aby dítě nejprve vybarvovalo předkreslené obrázky, a až později samo kreslilo či malovalo jednoduché tvary na velké výkresy. Děti se během pracovních činností učí užívat svůj zrak ve spolupráci s motorikou.

Obrázek č. 4: Překreslený obrázek, kobereček a jehla pro vypichování (Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 5: Přiřazování správných kartiček (Zdroj: archiv autorky 2016)

Dalším krokem je nácvik prostorového vnímání. Dochází k němu především během tělesné výchovy a k nácviku se využívají chůze nebo běh mezi čarami, lezení, pohybové a míčové hry. Při hře musí děti sledovat pohyb míče i hráčů, odhadují vzdálenost, čas a rychlost. Nácvik těchto činností nebývá pro děti se strabismem či amblyopií snadný (Hamadová, aj. 2007, s. 55–57).

2 Vývoj dítěte se zrakovým postižením

Zrak není jediným lidským smyslem, avšak jeho funkce je mimořádná – díky zraku jsme schopni přijímat 70–90% informací ze svého okolí. Zrak nám tudíž poskytuje ze všech smyslů nejvíce informací (Kochová, aj. 2015, s. 26). Narušená schopnost zrakového vnímání působí do jisté míry na tělesný i duševní vývoj dítěte. Osobnost člověka je utvářena v průběhu jeho kompletního vývoje. Na rozvoj osobnosti působí vnější i vnitřní vlivy, je ovlivňován genetickou výbavou jedince, jeho tělesným vzhledem, a podílí se na něm také sociální faktor. Podstatný vliv na formování osobnosti má bezpochyby i zdravotní postižení, protože jakýkoliv defekt se projeví i na psychickém vývoji dítěte (Finková, aj. 2007, s. 61).

Vágnerová (1995, s. 11) popisuje důsledky zrakového postižení z psychologického hlediska: „Zraková vada ovlivňuje vývoj takto postiženého dítěte v závislosti na charakteru handicapu, jeho závažnosti, ale často i na době, kdy vznikl, a jeho etiologii. Každá zraková vada má svoje specifické znaky a ty mohou ovlivnit vývoj postiženého dítěte i jeho další život. Zraková vada, podobně jako jiná postižení, ovlivňuje celou osobnost dítěte a jeho psychický vývoj. Její vliv je komplexní, často nelze jednotlivé složky dobře oddělit.“

Zrakové postižení omezuje takto handicapované jedince ve třech oblastech. Těmito oblastmi jsou: kognitivní procesy, pohybový vývoj a socializace. Vývoj dítěte lze dělit dle jednotlivých etap na novorozenecké, kojenecké, batolecí, předškolní a školní období.

2.1 Novorozenecké období

(První měsíc života)

V období několika týdnů po narození jsou pro biorytmus dítěte typické krátké časové úseky bdění, ve kterých dochází zejména k uspokojování biologických potřeb. Svůj zrak dítě ještě zcela nevyužívá, a proto se v prvních týdnech života vývoj dítěte se zrakovým postižením a dítěte intaktního zásadním způsobem neliší, obě děti získávají takřka shodné množství smyslových informací (Vágnerová 1995, s. 54).

Dítě nepřichází na svět se zcela vyvinutým zrakem. Vývoj zraku trvá zhruba do šesti

let. Bezprostředně po porodu je dítě schopné rozlišovat zrakem světlo a tmu. Brzy otáčí hlavu za světelným zdrojem. Zprvu dítě využívá především periferní vidění, přibližně ve druhém týdnu života potom vidění centrální (dívá se před sebe). Na krátkou chvíli zvládne zaměřit pohled na objekty ve svém zorném poli, například lidský obličej (Kochová, aj. 2015, s. 26). Ideální vzdálenost pro zrakové vnímání je zhruba 20–30 cm. Je pravděpodobné, že u dětí se zrakovým postižením, nebo v případě nedostatečné stimulace v tomto období, se rozvoj zrakového vnímání v některé své fázi zastaví, nebo bude pokračovat pomaleji (Vágnerová 1995, s. 55).

Zrakově postižení novorozenci přichází k informacím pomocí sluchu, hmatu (především ústy), získávají informace čichové, chuťové. Pro vývoj dítěte se zrakovým postižením je důležité chování rodičů, jejich postoje a reakce, kterými dítěti pomáhají s poznáváním okolního světa a orientací v něm. Velkou roli sehrává především vztah matky k dítěti. Svými postoji k dítěti ovlivňují rodiče také jeho budoucí osobnostní rysy. Považují-li své dítě od počátku za handicapované, projeví se to na jejich očekávání a nárocích, které budou jiné, než kdyby bylo dítě zdravé (Finková, aj. 2007, s. 62).

2.2 Kojenecké období

(Do konce 12. měsíce života)

V tomto období již lze zaznamenat odlišnosti mezi jednotlivými dětmi. Rozdíly jsou patrné v chování, prožívání i celkovém vývoji. Nejvýznamnějším zdrojem stimulace, informací a podstatným nástrojem orientace je v kojeneckém období zrak. Jestliže je zrak poškozen nebo schází úplně, je dítě odkázáno na využívání ostatních smyslů. Jakýkoliv zbytek zraku je nutno usilovně stimulovat a rozvíjet (Pedagogické centrum 2005, s. 13). Dítě sleduje předměty ve svém zorném poli. Zhruba v osmém týdnu života se dostavuje binokulární fúze a zdokonaluje se zraková ostrost. Dítě již dokáže zaostřit vidění na blízko (u předmětů ve vzdálenosti 8–12 cm) a pozorovat pohybující se předmět. Dítě se zrakovým postižením umí sledovat předměty, které jsou před ním, ale protože mívá problém se zaostřováním, většinou vidí předměty nejasně a nepřesně. Tato činnost je pro dítě namáhavá a vzhledem k nedostatečným výsledkům také nezajímavá, proto se za předmětem neotáčí (Vágnerová 1995, s. 61–62).

Podstatné pro dítě je získávat informace o své vlastní aktivitě. Ve chvíli, kdy tříměsíční kojenec sleduje vlastní ruce a hraje si s nimi v takzvané středové linii, začíná

se rozvíjet představa prostoru. Pro nevidomé či těžce zrakově postižené děti je velmi obtížné chápání trojrozměrného prostoru. S jeho porozuměním jim napomáhá vlastní tělo, především používání rukou a také sluchu (Pedagogické centrum 2005, s. 13).

V kojeneckém období nastává významný pohybový rozvoj. Pohybovou aktivitu kojeneček vyvíjí, má-li potřebu vidět nějaký předmět/osobu, na něco dosáhnout apod. Pohyb se týká především hlavy, rukou a jejich koordinace. Jestliže má dítě zrakové postižení, schází mu prvotní impulz k pohybu (Vágnerová 1995, s. 64). Děti s těžkým poškozením zraku jen neochotně leží na břiše a nerady také v této poloze zvedají hlavu. To je však zásadní pro další vývoj dítěte. Je žádoucí, aby rodiče pomocí vhodné hry dítě k této poloze a aktivitě podněcovali. Stejně tak by měli dítě přimět k lezení a převracení se (Keblová 2001, s. 23).

Samostatné sezení zvládá dítě koncem 7. měsíce. Pohybový vývoj těžce zrakově postiženého dítěte je obvykle pomalejší, a tak i samostatné sezení přichází později. Postavit se dítě se zrakovým postižením dokáže také v obdobný čas jako dítě intaktní, avšak k chůzi je zapotřebí delší doba. Při nácvičku správné chůze je nezbytná pomoc. Aby si dítě bylo při chůzi jisté, je zapotřebí pohyb co nejvíce trénovat, a to v jeho různých formách, např. běh nebo skákání. (Keblová 2001, s. 23–24).

Kojenecké období je významné pro rozvoj jemné motoriky. Podle Keblové (2001, s. 25) by měl být kojeneček podněcován k následujícím pohybům: uchopování předmětů do rukou, otáčení hlavy a postavení se. Z důvodu absence zrakových podnětů nepoužívá dítě s těžkým zrakovým postižením svoje ruce mnohdy až do 7. měsíce života. Je proto významné, aby rodiče dítě vedli ke hře s rukama a motivovali ho také k manipulaci s předměty (hračkami). Dítě by mělo předměty brát do rukou, pouštět je a vyhledávat je, ohmatávat, a tím zkoumat jejich vlastnosti (Keblová 2001, s. 25).

Socializace, tedy „proces postupného začleňování jedince do společnosti“ (Kudelová, aj. 1996, s. 14) probíhá v kojeneckém věku především formou neverbálních projevů. Primárním aspektem socializačního vývoje je oční kontakt, jenž se projevuje již během období novorozeneckého. Důležitý je pro vzájemnou interakci matky (rodičů) a dítěte (Vágnerová 1995, s. 70).

Další podstatnou sociální aktivitou, která se objevuje již na počátku kojeneckého období jako reakce na matčin hlas, je úsměv dítěte. Po 4. měsíci života je již patrný rozdíl v úsměvu dítěte intaktního a dítěte s těžkým zrakovým postižením, jehož úsměv

se již nadále nevyvíjí. „Skutečnost, že těžce zrakově postižené děti reagují tímto způsobem vzácněji a jejich úsměv je méně výrazný, stereotypnější, má značný sociální význam: působí tlumivě na rodiče, kteří si ji vykládají standartním způsobem. Považují ji za projev nedostatku zájmu a ztrácí motivaci k typickému rodičovskému chování“ (Vágnerová 1995, s. 71). Obecně chudé mimické vyjadřování dítěte a rozdílný způsob komunikace může komplikovat komunikaci mezi dítětem a rodiči, a v důsledku i znesnadňovat utváření vztahů mezi nimi. Aby rodiče předcházeli těmto komplikacím, je pro ně důležité pochopení komunikačních signálů svého dítěte a také to, aby se naučili pracovat s odlišným systémem dorozumívání se (Pedagogické centrum 2005, s. 13).

2.3 Batolecí období

(Do 3 let života)

Tato fáze vývoje bývá nazývána jako symbolická, či fáze předpojmového myšlení. Dítě s těžkým zrakovým postižením nedokáže uspokojivě vnímat, a tak mu chybí přesné a dostatečně vyvinuté zrakové představy o okolním světě. Rozvíjení představ má vliv i na hru dítěte. V tomto věku vzniká tzv. symbolická hra. „Batole se v tomto smyslu odpoutá od reality a využívá pro svou hru symbolů, které zastupují jiný, nepřítomný či aktuálně nedosažitelný objekt nebo jej prezentují v jiné roli apod. Existence takové hry je jedním z možných důkazů, že se dítě dostalo do fáze symbolického myšlení, protože manipuluje již s něčím jiným než konkrétními objekty“ (Vágnerová 1995, s. 87).

Důležitou součástí kognitivního vývoje je rozvoj orientace v čase a prostoru. Pro děti s těžkým zrakovým postižením není orientace snadná. Pro batole s těžkým zrakovým postižením (případně i pro děti s malým zbytkem zraku, či nevidomé) je velmi obtížné, ba i nemožné, rozlišovat postavení nahoře a dole, protože vidí jen část prostoru, případně nevidí vůbec (Vágnerová 1995, s. 88). Zrakově postižené dítě by mělo mít možnost přicházet do styku s rozmanitými prostory, co se velikostí týče. V tomto ohledu je významná hra – dítě při ní získává zkušenosti s různě velkými předměty i prostory. Pro utvoření představy o prostoru je významné období, kdy se dítě učí chodit. Je nezbytné, aby mu bylo umožněno prozkoumat prostředí kousek po kousku. Pokud by tomu tak nebylo, dítě představu nezíská a označení pro něj budou

jen abstraktní pojmy. K vytvoření představy o prostoru využívá dítě se zrakovým postižením především hmat (Pedagogické centrum 2005, s. 15).

V batolecím období se hmatové dovednosti orientují na výcvik jemné motoriky. Děti ve věku dvou let si dokáží hrát s jednoduchými stavebnicemi, osvojují si modelování nebo stavění věží z kostek. Trénink jemné motoriky v tomto období probíhá přirozeně zejména prostřednictvím cvičení a her, při nichž dochází k nacvičování úchopu a posilování těch svalů, které se podílejí na sevření prstů (Keblová 1999, s. 11).

I hrubá motorika je pro batolecí období důležitá, protože schopnost pohybu zbavuje dítě závislosti na jiné osobě. Rozvoj samostatného pohybu je však u dětí se zrakovým postižením omezen, a to různě. Problémy se objevují v orientaci na větší vzdálenost, což se projevuje hlavně při rychlejším pohybu. Děti se zrakovým postižením mívají strach pohybovat se samostatně, často tomu tak bývá v cizím prostředí. K této činnosti jim chybí dostatek motivace, nemají k pohybu impulzy. Musí k němu být proto podněcovány jinak (Vágnerová 1995, s. 80).

Od věku jednoho roku bychom měli dítě učit sebeobsluže. Nejprve by se mělo pomocí hry seznámit s vlastním oblečením a dokázat jednotlivé části oděvu pojmenovat. Kolem 18. měsíce je dítě schopné pomáhat svými pohyby při oblékání a obouvání. Později můžeme po dítěti požadovat, aby si nějakou část oděvu samo svléklo, potom s naší pomocí obléklo a až na závěr ho naučíme oblékat se samostatně. Oblékat a svlékat by se mělo vždy na stejném místě a své oblečení si také uklidit (Keblová 2001, s. 26–27).

V batolecím období je čas začít pěstovat návyk mytí rukou. Abychom mohli dítě vést k samostatnosti při jídle, je důležitá správná pozice u stolu. Ta by měla vypadat tak, že dítě sedí, rodič stojí za ním a krmí je svou pravou rukou. Dítě svou pravou rukou jeho ruku přidržuje, a tím si fixuje pohyby lžice. Asi ve 2 letech již drží lžici samo a rodič jeho ruku vede. Později používá vidličku, kterou jídlo napichuje. Dítě již dokáže samostatně pít z hrníčku (Keblová 2001, s. 26–27).

Za podstatný posun ve vývoji je v tomto období považováno dosažení separace od matky a získání nezávislosti na blízkém okolí (Vágnerová 1995, s. 79). Odpoutání se od matky je potřebné pro následný vývoj vlastní identity. Socializace je ovlivněna zkušenostmi z rodiny. Tyto zkušenosti jsou pro dítě se zrakovým postižením obzvlášť

důležité (Vágnerová 1995, s. 92). Významnou roli sehrává přístup rodičů k dítěti se zrakovým postižením a výchovný styl v rodině. Záleží také na tom, zda má dítě se zrakovým postižením sourozence. Utvoření dobrých vztahů mezi sourozenci napomáhá dítěti se zrakovým postižením v rozvoji sociální zralosti a zdokonalování jeho dovedností ve společenském styku (Finková, aj. 2007, s. 64).

Vývoj kognitivních procesů a socializace v dobrém působí na rozvoj řeči. Řeč u zrakově postižených dětí nemusí být nutně opožděna (Vágnerová 1995, s. 79). Opoždění v oblasti řečových dovedností se objevuje spíše při slabé verbální stimulaci nebo v případě, že má dítě kombinované postižení. V tomto období dochází ke značnému rozvoji řeči, dítě se postupem času naučí hovořit ve větách, jeho komunikace je plynulá a poměrně správná. Pro děti se zrakovým postižením má řeč navíc kompenzační význam. Jistá omezení coby důsledek zrakového postižení se projeví při neverbální komunikaci. „Těžce zrakově postižené dítě nemůže dobře vnímat a rozlišovat vizuálně prezentované komunikační signály. Mimické a pantomimické projevy jsou pro ně těžko dostupné a obsah sdělení je o tuto součást ochuzen“ (Vágnerová 1995, s. 93). V expresivní řeči nevidomých dětí lze nápadné experimentování s hlasem, rytmem a melodií, časté opakování slyšeného, používání frází a slov, kterým děti nerozumí (verbalismus). Nevidomé děti potřebují delší dobu k tomu, aby začaly užívat správnou gramatickou stavbu. Řeč užívají k upoutání pozornosti, navazování a udržení kontaktu, ale i k utvoření představy o okolním prostoru – využívají odraz zvuku např. od nábytku (Pedagogické centrum 2005, s. 15).

2.4 Předškolní období

(Do 6 let života)

Toto období bývá pro dítě se zrakovým postižením poměrně klidným vývojovým stadiem. Lze ho vystihnout jako období potřeby sebeprosazení a aktivity (Finková, aj. 2007, s. 64). Tyto potřeby se však u dítěte s těžkým zrakovým postižením nemusí vůbec projevit, protože takové dítě a potažmo i jeho rodiče často preferují stereotyp a závislost. Potřeba aktivity a sebeprosazení je nejběžněji uskutečňována v dětském kolektivu (Vágnerová 1995, s. 97).

V předškolním věku se projevuje potřeba navazování přátelských vztahů. Dítě přichází v mateřské škole do styku se svými vrstevníky, hledá si kamarády, které již

zapojuje i do svých her. Hra je hlavní náplní předškolního období. Typické jsou hry „na něco a „na někoho“. Vznikají hry úlohové, ve kterých se ukazuje, jak je dítě zaujaté světem dospělých, jejich činnostmi a vztahy (Pedagogické centrum 2005, s. 16).

Dítěti se díky socializaci formuje sociální citění - schopnost empatie, podřízení se požadavkům, samostatnost. V tomto věku si začíná uvědomovat vlastní osobu, své „já“, a význam svého chování. Ve skupině vrstevníků se může projevit soutěživost (Pedagogické centrum 2005, s. 16–17). S nástupem do mateřské školy přijímá dítě novou roli, projevuje se potřeba sebeprosazení, okolím je dítě přijímáno jako samostatná bytost. „Dítě se zrakovým postižením se ve skupině prosazuje hůře, kompetence bývají menší. Mezi vrstevníky se dítě učí komunikovat, iniciovat a udržovat kontakt, adaptovat se na jiné názory a požadavky, polemizovat s nimi a bránit se jim“ (Finková, aj. 2007, s. 64–65).

V kompetenci předškolního dítěte je již obvykle zařazen samostatný pohyb. Rozvoj jemné motoriky by měl mimo jiné dbát na školní přípravu, např. správný úchop tužky. Manuální zručnost a senzomotorická koordinace je většinou u dětí se zrakovým postižením zhoršena, což je dobře viditelné při kresbě. Kresba těchto dětí bývá méně přesná a oproti kresbě intaktních dětí je na nižší vývojové úrovni (Pedagogické centrum 2005, s. 18).

Nadále se vyvíjí sebeobslužné činnosti. Dítě se učí jíst samostatně, zvládá si samo svléknout určité části oblečení a nazout si boty. Později se již samo obléká. Udržuje hygienu, má základní hygienické návyky a dokáže se samo učesat (Keblová 2001, s. 27–28).

Dítě již začíná přemýšlet v pojmech. Typické je fantazijní vyprávění, obtížně odděluje realitu od fantazie. Paměť dětí v předškolním období se dá charakterizovat jako mechanická, krátkodobá, konkrétní. Věci si zapamatuje obvykle spontánně (Pedagogické centrum 2005, s. 16–17). Rozvoj inteligence může být zpomalen, a to zejména u kombinovaných vad, nebo může být opožděn v důsledku nevhodného výchovného vedení, zanedbávání, špatného soustředění se či kvůli nedostatku podnětů (Finková, aj. 2007, s. 65). V tomto věku se viditelně rozvíjí řeč, a to jak po stránce kvantitativní – velký nárůst slovní zásoby, tak po stránce kvalitativní. Postupem času se vytrácí fyziologická dyslalie (dětská patlavost). Díky vývoji řeči se také rozšiřuje poznání dítěte sebe samého i okolního světa (Pedagogické centrum 2005, s. 16).

3 Předškolní vzdělávání dítěte se zrakovým postižením

V předškolním období se nabízí otázka, jaká forma přípravy dítěte se zrakovým postižením na školní docházku je nejvhodnější. Existuje několik možností, z nichž každá má své výhody i nevýhody. Při rozhodování by měli být rodičům nápomocni odborníci – poradci rané péče, pedagogové z mateřských škol, speciální pedagog či psycholog (Kochová, aj. 2015, s. 161).

Běžná mateřská škola – důvodem, proč rodiče uvažují o této možnosti, bývá blízkost zařízení či nedostupnost speciální mateřské školy. Dítě se v kolektivu intaktních vrstevníků naučí pohybovat, což napomáhá jeho následné socializaci. Tato forma předškolní přípravy se nazývá individuální integrované vzdělávání. V takovém případě je možné v mateřské škole zřídit funkci asistenta pedagoga. Další možností je osobní asistent pro dítě se zrakovým postižením (Kochová, aj. 2015, s. 164).

Speciální mateřská škola – její výhody jsou následující: malý počet dětí ve třídě, speciálněpedagogické vzdělání učitelů, upravené prostory, speciální hračky a přizpůsobený program, který např. klade větší důraz na prostorovou orientaci, či rozvoj hmatového a sluchového vnímání. Speciálních škol však není mnoho. Velkou vzdálenost mezi školou a bydlištěm lze vyřešit internátním typem školy, to však bývá pro děti často velmi náročné (Kochová, aj. 2015, s. 162–163).

Jiné typy předškolních zařízení – další variantou jsou mateřská centra, kluby rodičů nebo alternativní mateřské školy. Možností je i to, že dítě nenavštěvuje žádné z uvedených zařízení a předškolní příprava probíhá doma s rodiči. Dětem, které mají kombinované postižení, jsou k dispozici denní či týdenní stacionáře (Kochová, aj. 2015, s. 166).

„Legislativně je vzdělávání žáků se zrakovým postižením zakotveno v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a vyhlášce č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění vyhlášky č. 147/2011; vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.“ (Metodický portál RVP 2016).

Rodiče dětí mohou využít speciálněpedagogické poradenství pro zrakově postižené,

které poskytují speciálněpedagogická centra a střediska rané péče. Raná péče (Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách) je bezplatná terénní služba, která rodinu dítěte se zrakovým postižením provází od okamžiku jeho zjištění, nejdéle do věku 7 let dítěte. Poradci rané péče navštěvují rodinu, doporučují či půjčují hračky a pomůcky, informují rodiče o právech a nárocích v sociální a zdravotní oblasti, zprostředkovávají kontakty, navrhují adekvátní podporu vývoje dítěte a podobně (Kochová, aj. 2015, s. 158).

Speciálněpedagogické centrum (Vyhláška č. 72/2005 Sb., ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb.) je školské zařízení, které spolupracuje se školou a zaměřuje se pouze na oblast vzdělávání dítěte. Služba je poskytována dětem ve věku 3–15 let. „SPC poskytuje poradenské služby žákům se zdravotním postižením integrovaným ve školách a školských zařízeních, dále pak žákům se zdravotním postižením ve třídách, odděleních nebo studijních skupinách s upravenými vzdělávacími programy, žákům se zdravotním postižením v základních školách speciálních. SPC vykonává svou činnost na pracovišti centra“ (Kochová, aj. 2015, s. 169).

4 Tyflopomůcky

U osob se zrakovým postižením je využívání speciálně pedagogických metod doplněno užíváním speciálních pomůcek. Jejich úkolem je snížení vlivů zrakového postižení na získávání informací z okolního prostředí. Pomůcky pomáhají především v oblasti samostatnosti, vzdělávání a pracovního uplatnění a také při získávání psaných a tištěných informací. Speciální pomůcky pro osoby se zrakovým postižením můžeme rozdělit na dva typy, a to pomůcky kompenzační a reedukační. „Kompenzační pomůckou pro těžce zrakově postižené se rozumí nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití alespoň částečně kompenzovalo nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením“ (Bubeníčková, aj. 2012, s. 9). Zatímco při využívání kompenzačních pomůcek jsou využívány náhradní smysly (zejména hmat a sluch), reedukační pomůcky se orientují na využívání a rozvoj zachovalých zrakových funkcí.

Existuje celá řada klasifikace pomůcek a v odborné literatuře nebývá dělení jednotné. Hamadová (2007, s. 119–120) rozděluje pomůcky na elektronické, optické a neoptické. Elektronické pomůcky často využívají osoby se zrakovým postižením ve vzdělávání. Schopnost ovládat elektronické pomůcky patří k základním předpokladům pro zvládnutí studia a následné nalezení pracovního uplatnění. Elektronické pomůcky, určené pro slabozraké osoby, využívají zachovalých zbytků zraku, je u nich kladen důraz na kontrast a jas barev, na zvětšení. Pomůcky pro osoby nevidomé kompenzují zrak hmatem a sluchem (Hamadová, aj. 2007, s. 119). Příkladem elektronických pomůcek může být počítač s hlasovým výstupem, odečítače obrazovky, softwarové lupy, televizní zvětšovací lupy, braillovský řádek, braillovská tiskárna, tiskárna reliéfních obrázků (Bubeníčková, aj. 2012).

Optické pomůcky jsou určeny především osobám se zrakovým postižením, které mají v běžném životě i přes brýlovou korekci problémy s viděním. Využívají se různé druhy lup - ruční a stojánkové lupy (s osvětlením i bez něj), hlavové lupy, hyperokuláry (lupy zasazené do brýlových obrouček), filtrové brýle.

Neoptické pomůcky pomáhají osobám se zrakovým postižením v každodenním běžném životě – při sebeobsluze, orientaci, ve studiu i v zaměstnání. Jsou to například ozvučené hodinky a budíky, rozlišovače barev, kuchyňské pomůcky s hlasovým

nebo hmatovým výstupem, šablony na psaní, speciální školní pomůcky, hmatové hračky (Hamadová, aj. 2007, s. 120).

Nabídka pomůcek je široká a neustále se zvětšuje, stále vznikají nové. Obzvlášť některé pomůcky bývají finančně náročné. I proto je důležité, aby se jejich potencionální uživatel nejprve seznámil s tím, jak pomůcka funguje, odzkoušel ji a teprve potom zvážil její pořízení. Každá pomůcka totiž nemusí být vhodná pro všechny a její užívání by nemuselo být efektivní. Dle vyhlášky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 72/2005 Sb. poskytuje poradenství v oblasti speciálních pomůcek dětem se zrakovým postižením speciálněpedagogické centrum (Hamadová, aj. 2007, s. 123).

5 Hra a hračka

Hru lze charakterizovat „jako činnost, která je motivována vnitřními potřebami dítěte, a která vzniká bez účelu daného zvenčí. Přináší dítěti radost a uspokojení, zároveň však má příznivé vývojové účinky na celý život dítěte“ (Sobotková, Dittrichová 2006, s. 14). Hra je základní aktivita dětského věku, je pro dítě přirozenou činností, pomocí níž je od nejranějšího věku rozvíjen motorický a duševní vývoj. Souvisí s biologickými, psychickými a sociálními potřebami člověka. Pomocí hry dítě uskutečňuje svá přání být součástí života lidí, kteří ho obklopují, učí se vytrvalosti a trpělivosti, osvojuje si dodržování pravidel a během herních aktivit se posiluje tolerance vůči druhým. Pro děti se zrakovým postižením má hra stejný smysl jako pro děti intaktní (Kudelová, aj. 1996, s. 26).

Hračka je nástrojem pro hru. Je to předmět, který slouží k upoutání pozornosti dítěte, k jeho zabavení a rozvoji. Hračky by měly rozvíjet motoriku, myšlení, fantazii, poznání, sociální vztahy, city, smyslové vnímání. Dítě si ke svým hračkám utváří citové vztahy, má svou oblíbenou hračku, která naplňuje potřebu jistoty a bezpečí a je dítěti kamarádem. V dnešní době je nabídka hraček velká, a tak nemusí být jednoduché zorientovat se v ní. Existují kritéria, která by měla být při výběru hraček nápomocná. „Kritéria pro výběr hračky na základě stanovení zásad pro hodnocení kvality hraček v současné době vymezuje např. mezinárodní organizace International Council for Children's Play“ (Suchánková, aj. 2014, s. 64–65). Mezi požadavky na správnou hračku lze zařadit odolnost, bezpečnost, hygienickou nezávadnost – hračka by měla být omyvatelná/pratelná, cenovou dostupnost, variabilitu – měla by mít více možností herního využití. Hračka by měla odpovídat vývojové úrovni dítěte a jeho zájmům. Měla by pro něj být dostatečně srozumitelná, zároveň podněcovat ke hře, podporovat fantazii. Materiál by měl být příjemný na dotek, podstatná je i vůně. V neposlední řadě by měla být hračka vkusná, což je důležité pro rozvoj estetického citění. Dítě by mělo mít vždy k dispozici více typů hraček, neboť různé hračky rozvíjí různé oblasti. Můžeme rozlišovat hračky, které slouží k napodobování reálného života (např. miniaturní kuchyně), hračky, které inspirují k řešení problémů (kostky, skládačky), hračky, které povzbuzují kreativitu dítěte (vodové barvy, pastelky, modelína), hudební hračky, knížky, míče... (Suchánková, aj. 2014, s. 66).

5.1 Znaky hry

Někdy může být obtížné rozlišit, zda si dítě opravdu hraje, zda jde o hru. Moleman (aj. 2014, s. 16) tvrdí, že je podstatnější hru popsat než ji definovat, přičemž ji popsala takto: „Na hru lze nahlížet jako na činnost, která se provádí kvůli rozptýlení a obveselení:

- s předměty, vlastním tělem nebo s jedním či více spoluhráči;
- sama o sobě si vystačí, není potřeba, aby měla jiný, vnější účel;
- hru vesměs začíná hráč a může ji i sám ovládat;
- hra se vyznačuje neustálými proměnami a napětím mezi očekáváním a překvapením, mezi poznaným a nepoznaným“

Kořátková (2005, s. 17–19) uvádí i další znaky, které lze při hře spatřit. Prvním znakem je spontánnost, chování dítěte je přirozené a bezprostřední. Hra dítěti přináší radost a uspokojení, což se projeví na jeho výrazu, pohybech a gestech, hru může doprovázet samomluvou. Zřetelné je zaujetí hrou, dítě se hluboce soustředí a nemusí vnímat své okolí. Při hře se projevuje fantazie a tvořivost dítěte. Převládajícím znakem dětské hry je opakování, dítě se rádo vrací ke známé hře. Přijetí role je důležitým mezníkem ve hře dítěte. Hra získává nové rozměry, zajímá se a prozkoumává jednání druhých, a dle zájmu si volí vlastní role.

5.2 Vývojové fáze hry

V odborné literatuře můžeme nalézt velké množství dělení her dle jejich vývojových fází. Moleman (2014) a Kochová (2015) uvádí následující čtyři na sebe navazující vývojové fáze hry.

- **Manipulační fáze** souvisí s motorickým vývojem dítěte. Při hře se dítě hračky (předmětu, se kterým si hraje) dotýká, drží ho, nebo s ním manipuluje. Dítě předmět zkoumá, strká si ho do úst, hází s ním. Pro nevidomé děti je tato fáze zásadní, protože než si s předměty začnou hrát, musí je nejprve pečlivě poznat. U dětí se zbytky zraku můžeme postupem času sledovat, že preferují hračky hmatově zajímavé a barevně výrazně kontrastní.
- **Kombinační fáze** je rozšířením manipulační fáze. Dítě při ní pracuje již s více

předměty současně a zkoumá, jak na sebe předměty vzájemně reagují. Prozatím ho nezajímá, k čemu jsou předměty určeny, jde mu o jejich vlastnosti. Nevidomé děti s předměty rády bouchají a škrábají, srovnávají jejich velikosti, tvary a vůně.

- **Funkční fáze** je obdobím, kdy dítě začíná s předměty zacházet běžným způsobem – jako ve skutečnosti. Děti se zbytky zraku a nevidomé však nemají utvořenou představu o tom, jak a k čemu se předměty v jejich okolí používají, a tak činnost nemohou napodobovat. Je proto důležité, aby jim rodiče popisovali, co, jak a proč dělají.
- Pro předškolní období je typická **fáze symbolická**. O této fázi lze hovořit ve chvíli, kdy je dítě schopno odklonit se od reality a hrát si „jenom jako“. Dítě se potom k neživým předmětům chová jako k živým, hraje si na někoho apod. Nevidomé děti v této fázi nepoužívají více předmětů najednou. Děj hry většinou vypráví a při tom napodobují reálné zvuky (Kochová, aj. 2015, s. 131–133).

5.3 Význam hry ve vývoji dítěte

Dítě si hraje, protože má potřebu něco prozkoumat, poznávat svět, hra ho baví, je pro něj uspokojující činností. Současně se hrou učí a získává zkušenosti (Kořátková 2005, s. 19). V tomto směru můžeme ve hře spatřit existenční význam - „je to způsob bytí, který je všem lidem vlastní“ (Moleman, aj. 2014, s. 18). Hra je podstatná pro kognitivní a funkční vývoj – dítě pomocí herních aktivit získává poznatky o okolním světě, o vlastním těle, i o vlastnostech předmětů, které ho obklopují. Hra napomáhá rozvoji motoriky. „Díky hře se vzájemně propojují smyslové a motorické funkce, dítě se učí tuto souvislost vnímat, a rozvíjí si tak své motorické dovednosti“ (Moleman, aj. 2014, s. 18).

Podstatná je hra pro emoční vývoj dítěte, je přirozeným výrazovým prostředkem, díky kterému dítě zvládne vyjádřit své zážitky, pocity apod., které by jinak nedokázalo zformulovat a slovy vyjádřit. Hrou si děti zkouší různé sociální role, vztahy s druhými i možné reakce na odlišné situace, a tím si osvojují skupinové normy a pravidla. Hra je tedy důležitá i pro sociální vývoj. V neposlední řadě můžeme jmenovat kreativní vývoj dítěte – tím, že se při hře situace různě vyvíjí, děti vymýšlí řešení, dostávají nápady, a tak dochází k rozvoji kreativity (Moleman, aj. 2014, s. 19).

Kromě výše zmíněných může hra představovat způsob relaxace a uvolnění, odpočinku od stresových situací. Jejím přínosem je také rozvoj fantazie a tvořivosti. Pomocí hry se dítě učí sebeprosazování, vytrvalosti, vzájemné komunikaci a spolupráci s ostatními. Některé konkrétní hry vedou k rozvoji pozornosti, koncentrace apod. (Šikulová, aj. 2006, s. 20).

6 Hry a hračky dětí se zrakovým postižením

Hra má významnou roli ve vývoji dítěte. Aby hra správně plnila svůj cíl, vždy bychom měli zohledňovat individuální zvláštnosti dítěte. „Nevidomé děti a zvláště děti se zrakovým a kombinovaným postižením potřebují větší pozornost a podporu, například v oblasti motoriky, zrakového vnímání, prostorové orientace nebo rozvoje hmatových dovedností“ (Moleman, aj. 2014, s. 15).

Při výběru hraček je zapotřebí být pozorný, obzvlášť volba hračky vhodné pro dítě se zrakovým postižením nemusí být snadná. Ačkoliv se nám častokrát hračka může jevit přitažlivá, dítě se zrakovým postižením nezaujme. Může tomu být však i naopak – hračka, která nám připadá nezajímavá, je pro dítě lákavá. Dítě se zrakovým postižením si bez problému může hrát s běžnými hračkami (pokud jsou pro něj zajímavé), i s běžnými předměty, jako je např. kuchyňské náčiní. Hra s obyčejnými věcmi je dokonce velmi žádoucí, protože dítě se tak seznamuje s předměty každodenního života a materiály, které by mělo znát. Je pravděpodobné, že samo dítě bude tyto předměty ve svých hrách upřednostňovat před hračkami, jelikož vydávají skutečné zvuky, které dítě zná. Příkladem může být panenka - tu dítě raději nakrmí z PET lahve, která praská a je zde slyšet i tekutina, než lahvičkou na hraní (Kochová, aj. 2015, s. 137).

Samozřejmě existují i hračky speciální – je u nich kladen důraz výrazné barvy a barevný kontrast (např. černobílé vzory). Hračky mohou svítit, spousta dětí se zrakovým postižením upřednostňuje ozvučené hračky. Měly by být také hmatově zajímavé, což může být problém v dnešní době, kdy je většina hraček zpracována ze stejného plastu, a jejich rohy jsou kvůli bezpečnostním požadavkům zakulaceny. Při výběru hraček pro děti se zrakovým postižením, a obzvlášť pro nevidomé, bychom se měli zaměřit především na tyto hmatové vlastnosti hraček: struktura povrchu, váha a teplota (Moleman, aj. 2014, s. 83–84). Obecně platí, že než dítěti předložíme konkrétní hračku, je dobré zjistit, jaký pocit hračka po osahání vyvolává, a co se s ní dá dělat (Kudelová, aj. 1996, s. 26).

Pro dítě se zrakovým postižením je velmi důležité rozvíjet kompenzační smysly, a to nejlépe činnostmi, která je mu nejbližší, tedy formou hry. Praktickými cvičeními a hrami pro rozvoj kompenzačních smyslů se zabývá Keblová (1999). Následující podkapitoly jsou zpracovány dle uvedené autorky.

6.1 Hry pro rozvoj sluchového vnímání

Chůze mezi překážkami je hrou, při které dochází k nácviku orientace v prostoru. V místnosti se rozestaví překážky (různý materiál, tvar, velikost) a mezi ně se umístí zvukové zdroje. Dítě má za úkol popsat polohu jednotlivých zdrojů. Poté trasu projde a respektuje při tom pořadí zdrojů zvuku. (Keblová 1999, s. 23).

Přiřazení předmětů – hra na sluchovou paměť. Na stůl se položí předměty. Dospělý je pojmenuje, dítě poslouchá a snaží se zapamatovat si pořadí. Potom dítě předměty vybere a složí je do řady v tom pořadí, v jakém je slyšely.(s. 15)

Hledání ozvučeného předmětu je aktivitou na procvičení rozeznání zdroje zvuku. Může mít různé podoby – děti mohou hledat ozvučený předmět, který je položený na zemi nebo kdekoliv v místnosti. Jinou variantou je využití pohyblivého se ozvučeného předmětu. Dítě také může dostat za úkol zasáhnout ozvučený předmět jiným lehkým předmětem (Keblová 2001, s. 18).

Poznávání předmětů podle zvuku je vhodné hrát s předměty, které dítě běžně používá nebo s nimi přichází do kontaktu. Může jít například o poznávání cinkání klíčů, mačkání a trhání papíru, rozeznávání dopravních prostředků apod. (Keblová 2001, s. 20).

6.2 Hry pro rozvoj hmatového vnímání

Záhada v krabici je vhodná aktivita pro skupinku dětí. Každé dítě si do krabice připraví jeden „záhadný“ předmět a ostatní se pomocí hmatu snaží uhodnout, co je v krabici ukryto (Keblová 2001, s. 27).

Přiřazování stejných předmětů, ke kterému použijeme příbory, bačkory, kartáčky na zuby, ponožky apod. Úkolem dítěte je najít stejné předměty a utvořit z nich dvojici. Obměnou může být přiřazování předmětů patřících k sobě – např. zubní pasta a zubní kartáček. (Keblová 2001, s. 28).

Hra za zády je činností, kdy děti sedí v kroužku, mají ruce za zády a my do nich vkládáme různé předměty. Děti je posílají dál, na konci sdělí, co cítily. Využíváme předměty z různých materiálů – kov, dřevo, plast... Hodí se také vlhká houba na tabuli nebo kousek ledu (Keblová 2001, s. 30).

Oživlé kameny pomáhají v rozvoji představivosti. K aktivitě potřebujeme kamínky, oblázky, ideálně takové, které něco připomínají – různé tvary, zvířata, obličej... Děti mají za úkol kameny ohmatat a za pomoci fantazie sdělit, čemu jsou podobné (Keblová 2001, s. 30).

Pro rozvoj hmatového vnímání jsou vhodné jakékoliv činnosti, kde se pracuje s jemnou motorikou - hry se stavebnicemi, stavění z kostek, stříhání, modelování...

6.3 Hry pro rozvoj čichového vnímání

Nos místo očí je činností, při které má dítě za úkol poznávat věci podle jejich vůně. Vhodné je využít různé druhy koření (majoránka, kmín, hřebíček), ovoce, či jiné aromatické věci – čaj, vosk, olej, líh, guma, benzín... Případně může dítě zkombinovat čichové vnímání s hmatovým (Keblová 2001, s. 13).

Čichová Kimova hra procvičuje kromě čichového vnímání také paměť. Dítě má za úkol poznat a zapamatovat si vůně, které jsou mu předkládány v určitém pořadí (Keblová 2001, s. 13).

Tajuplné sáčky dítě učí rozpoznávat typicky vonící předměty (čerstvý rohlík, piliny, nové boty, sýr, květiny apod.). Sáčky s různými předměty se zavěsí na zeď – dítě se jich nedotýká, pouze čichem určuje, co ve kterém sáčku je (Keblová 2001, s. 14).

Hledání pokladu pomocí voňavých stop. V místnosti vyznačíme sprejem (parfémem) na zemi trasu. Vzdálenost mezi jednotlivými body musí být taková, aby je dítě lezoucí po čtyřech mělo možnost najít. Na konci na dítě čeká odměna (Keblová 2001, s. 15).

6.4 Hry pro rozvoj chuťového vnímání

Zkoumáme jazyk, chutě a jejich intenzitu. Využijeme k tomu cukr, sůl, citrón, hořký nápoj a vatu, kterou omotáme kolem špejle. Na vatu vždy vložíme vzorek a dítě musí ochutnáváním zjistit, o jakou chuť se jedná, a na kterém místě jazyka je nejintenzivnější.

Poznávání nápojů – k této činnosti se hodí využít různé limonády, protože dostatečně dráždí chuťová čidla. Můžeme však použít i mléko, vodu a různé druhy čaje.

Ochutnávky jsou obměnou předchozí hry, nevyužíváme však nápoje, ale různé druhy potravin. Při této aktivitě lze také trénovat paměť – dítě si musí zapamatovat pořadí potravin. Jinou variantou může být příprava salátu. Děti mají k dispozici ingredience a přichystají ho ve skupinách. Vzájemně potom ochutnávají a určují složení salátu (Keblová 2001, s. 22).

6.5 Prostředí pro hru dítěte se zrakovým postižením

Pro správný průběh a výsledek hry je důležité prostředí, v němž hra probíhá. Pro děti je typické, že se nechají lehce rozptýlit, tím spíš, pokud jim udržení pozornosti znesnadňuje jejich handicap. Obzvláště takovým dětem je nutné vytvořit pro hru optimální podmínky (Newman 2004, s. 27).

- **Osvětlení** – pro dítě se zrakovým postižením je důležité osvětlení prostoru, které by mělo být dostatečně silné a ostré, aby dítě mohlo rozvíjet své zrakové schopnosti. Podstatný je také druh a směr světla (Keblová 2001, s. 51).
- **Klidné prostředí** – během hry by se dítě mělo nacházet v klidném prostředí. Rušivé zvuky, jako např. rádio či televize znesnadňují plné soustředění dítěte, měly bychom je proto co nejvíce eliminovat, ideálně televizi nebo rádio vypnout (Newman 2004, s. 27).
- **Přehledné prostředí** – dá se říci, že nepřehledný prostor dítě od hry odrazuje a naopak. „To platí zvláště pro děti se zrakovým postižením, pro něž možnost vidět či mít přehled a možnost znovu nacházet hračky je základní podmínkou k zahájení hry“ (Moleman, aj. 2014, s. 85). Doporučuje se před hrou uklidit všechny nepotřebné hračky či jiné předměty a venku ponechat pouze tu hračku, se kterou si dítě bude aktuálně hrát.
- **Ohraničený prostor** – některé děti potřebují ke hře ohraničené místo. Hranice jim dodávají pocit jistoty, ohraničený prostor je navíc přehledný a uvnitř něj je všechno zřetelné. Prostor na hraní můžeme vymezit například využitím polštářů, deky, nafukovacího bazénku, ohrádky apod. (Moleman, aj. 2014, s. 86).
- **Bezpečný prostor** – je důležité, aby byl herní prostor zařízen bezpečně, tedy tak, aby se dítě mohlo volně a bezstarostně pohybovat, aniž by naráželo do překážek. V tom nám může pomoci právě ohraničení prostoru. „Kontrastní

barvy nebo vzory mohou vymezení prostoru jasně zviditelnit“ (Moleman, aj. 2014, s. 86).

- **Vhodné načasování** – pro správný průběh i výsledek hry je kromě úpravy prostředí důležité dobré načasování hry. Děti by měly být klidné, odpočínuté apod. Jen tak bude hra pro dítě přínosná (Newman 2004, s. 27).

7 Metodologické aspekty práce

Kapitola „Metodologické aspekty práce“ popisuje výzkum, týká se stanoveného cíle práce, výzkumných otázek, charakterizuje výzkumný vzorek a použité metody sběru dat.

7.1 Charakteristika výzkumu

Cílem bakalářské práce je vymežit základní pojmy a popsat, jakou roli hraje hra a hračka v rozvoji dětí se zrakovým postižením v předškolním věku. Pro jeho dosažení je třeba splnit následující body:

- Nastudovat teoretické znalosti z různých zdrojů o zrakových vadách.
- Sestavit otázky pro rozhovor, který bude veden s pedagogem.
- Provést rozhovor s pedagogem.
- Vytvořit pomůcku pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií a zkonzultovat ji s odborníky.
- Sestavit záznamové archy, do kterých budou zapisovány poznatky zjištěné při pozorování.
- Vyhledat 5 dětí předškolního věku s amblyopií.
- Prostudovat dostupné materiály o dětech: lékařské zprávy a záznamy jiných provedených vyšetření.
- Provést pozorování dětí při práci s hračkou.
- Sestavit kazuistiky těchto dětí.
- Zpracovat zjištěné výsledky.

7.2 Cíl práce, výzkumné otázky

Cíl: Vymežit základní pojmy a popsat, jakou roli hraje hra a hračka v rozvoji dětí se zrakovým postižením v předškolním věku.

Dílčí cíl: Vytvořit pomůcku pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií a zjistit, jak na ni dítě reaguje, jak s ní při nápravě amblyopie dokáže pracovat.

Výzkumné otázky:

- Jaká specifika musí splňovat hračka určená pro dítě s amblyopií?
- Jak probíhá práce dítěte se speciální hračkou v rámci reedukace amblyopie?

7.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumné šetření bylo realizováno v Mateřské škole Klášterní v Liberci, ve speciální třídě pro děti se zrakovými vadami, která se nachází na detašovaném pracovišti, v ulici Husova. Výzkumný soubor sestává z pěti dětí předškolního věku, které mají amblyopii - 3 chlapci a 2 dívky. Konkrétní děti byly vybrány s doporučením ředitelky mateřské školy. Kromě dětí tvoří výzkumný soubor také předškolní pedagožka, která děti v mateřské škole učí.

7.4 Metody sběru dat

Při sběru dat byl využit kvalitativní výzkumný design. Práce je založena na následujících výzkumných metodách:

- rozhovor
- analýza dokumentů
- pozorování

Výzkum probíhal v mateřské škole, ve speciální třídě, která je zaměřena na děti se zrakovými vadami. Jako první metoda je zvolen **rozhovor** s učitelkou. Otázky, které autorka učitelce pokládala, se týkaly hraček pro děti s amblyopií, a snažila se jimi získat odpověď na první výzkumnou otázku, tedy jaká specifika musí splňovat hračka určená pro dítě s amblyopií. Rozhovor trval zhruba 30 minut, odpovědi autorka zaznamenávala písemně. Celý záznam rozhovoru je vložen do příloh práce. Rozhovor tvoří 7 otevřených otázek.

1. Jsou nějaké speciální činnosti – hry, které využíváte při nápravě amblyopie?

2. Využíváte v mateřské škole při nápravě amblyopie hračky?
3. Jaké konkrétní hračky to jsou?
4. Liší se hračky využívané pro nápravu amblyopie od těch klasických?
5. Vnímají děti rozdíl mezi běžnou a speciální hračkou?
6. Na co je kladen důraz při práci se speciální hračkou?
7. Existují nějaká kritéria, která musí hračka určená pro nápravu amblyopie splňovat?

Vzhledem k faktu, že otázky byly předem připravené a v průběhu rozhovoru se neměnil jejich obsah ani počet, jedná se o rozhovor strukturovaný. „Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět“ (Hendl 2005, s. 173).

Dále je v práci využita **analýza dokumentů** jednotlivých dětí. Cílem analýzy dokumentů je dle Miovského (2006, s. 99) zpracovávat materiál, který nemusí být vytvořen badatelem v procesu výzkumu. Badatel pouze upravuje materiál, který již existuje. Dle svého výzkumného cíle vybírá vhodný a potřebný materiál, většinou pouze provádí selekci, případně různé úpravy.

Dokumenty byly poskytnuty pedagogy dětí po předchozím svolení rodičů. Nejčastěji šlo o záznamy vyšetření ze speciálně pedagogických center, individuální vzdělávací plány a o lékařské zprávy. Poskytnuté dokumenty autorka prostudovala a následně je využila pro **sestavení kazuistik** dětí s amblyopií. Kazuistika neboli případová studie je výzkumná metoda, ve které jde o detailní studium jednoho nebo několika málo případů. Badatel v ní sbírá velké množství dat, týkajících se jednoho nebo několika málo jedinců. Jde v ní o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti. Osobní případová studie je „podrobný výzkum určitého aspektu u jedné osoby, kde je pozornost věnována např. minulosti, kontextovým faktorům a postojům, možným příčinám, faktorům, procesům a zkušenostem apod. Může jít také o zachycení celého života“ (Hendl 2005, s. 104-105). Kazuistiky byly využity za účelem bližšího seznámení čtenáře s konkrétními případy dětí, které byly pozorovány při práci s hračkou.

Třetí metodou je **pozorování**. Pozorování patří mezi běžné lidské činnosti a bývá mnohdy součástí kvalitativního výzkumu, neboť chování a jednání člověka je cílem prakticky každého zkoumání, které se týká jedince nebo skupiny. „Pozorování znamená sledování činnosti lidí, záznam této činnosti, její analýzu a vyhodnocení“ (Gavora 2010, s. 93). Výzkumné pozorování lze klasifikovat dle různých kritérií. Autorka práce se rozhodla pro pozorování zúčastněné. „Zúčastněným pozorováním je možné popsat, co se děje, kdo nebo co se účastní dění, kdy a kde se věci dějí, jak se objevují a proč“ (Hendl 2005, s. 193). Využito bylo pozorování strukturované, při kterém je předem známo, co přesně se bude pozorovat. Pozorovatel má již před začátkem výzkumu připraven pozorovací arch, který může mít různé podoby (Gavora 2010, s. 93).

Metoda pozorování byla zvolena pro zodpovězení druhé výzkumné otázky: Jak probíhá práce dítěte se speciální hračkou v rámci reedukace amblyopie? Za tímto účelem autorka práce vyrobila hračku pro reedukaci amblyopie a při pozorování ji využívala. Pozorování probíhalo ve třídě mateřské školy během dopoledne. Návštěva dětí byla realizována celkem třikrát. S dětmi autorka pracovala vždy individuálně, v prázdné místnosti, aby je při práci ostatní děti nerušily. Výsledky pozorování zapisovala do záznamových archů, které jsou uvedeny v přílohách práce.

8 Analýza získaných dat a interpretace výsledků

Kapitola „Analýza získaných dat a interpretace výsledků“ je strukturována takto: Na začátku kapitoly je vyhodnocen rozhovor s učitelkou. Následují kazuistiky jednotlivých dětí s amblyopií. Po každé kazuistice je vždy popsán průběh hry dítěte s vytvořenou pomůckou a pozorování je vyhodnoceno v tabulce. V závěru kapitoly jsou výsledky shrnuty a zhodnoceny. Jména dětí byla vzhledem k zachování anonymity změněna.

8.1 Rozhovor

Rozhovor byl veden s učitelkou, která děti s amblyopií ve speciální třídě učí, je s nimi ve styku každý den. Má v oboru dlouholetou praxi a v dané problematice se proto velmi dobře orientuje. Z tohoto důvodu lze rozhovor považovat za značně přínosný.

Otázka č. 1: Jsou nějaké speciální činnosti – hry, které využíváte při nápravě amblyopie?

Podle učitelky je důležité provádět reedukaci amblyopie právě prostřednictvím hry. V mateřské škole volí především takové hry, při nichž je kladen důraz na rozvoj zrakových funkcí, ale i na rozvoj ostatních smyslů. Konkrétním příkladem může být poznávání předmětů se zavázanýma očima – pomocí hmatu, chuti i čichu, nebo poznávání různých zvuků, či ostatních spolužáků po hlase. Na procvičení zrakových funkcí je ideální hledání stejných obrázků/předmětů, třídění materiálu podle tvaru/velikosti a podobně. Pro reedukaci amblyopie se hodí činnosti zaměřené na jemnou motoriku - modelování, překreslování a vypichování obrázků, stříhání podle linie, navlékání korálků, vyšívání...

Otázka č. 2: Využíváte v mateřské škole při nápravě amblyopie hračky?

Odpověď na tuto otázku byla jednoznačně souhlasná. „Určitě ano. Hračky jsou neodmyslitelnou součástí dětské hry.“

Otázka č. 3: Jaké konkrétní hračky to jsou?

Ve speciální třídě hodně využívají různé mozaiky, skládačky a stavebnice. Vhodné

jsou hračky od nakladatelství Mutabene, které jsou přímo doporučovány pro rozvoj a reedukaci zrakového vnímání, jemné motoriky a prostorové orientace. Učitelka ale uvedla, že pro reedukaci amblyopie se hodí i obyčejné puzzle.

Obrázek č. 6: Logico primo (Zdroj: archiv autorky 2016)

Otázka č. 4: Liší se hračky využívané pro nápravu amblyopie od těch klasických?

Učitelka mezi hračkami výrazný rozdíl nevidí. „Pro nápravu amblyopie se často využívají hračky, se kterými si hrají i děti v běžných třídách mateřských škol, příkladem mohou být třeba právě zmíněné puzzle.“ Zároveň ale uvádí, že třída je vybavená i dalšími hračkami, které v ostatních třídách nemají. Tyto hračky jsou většinou dováženy ze zahraničí a rozdíl je v jejich pořizovací ceně, která bývá o dost vyšší. Jde například o Tactillo nebo Figurogram, což jsou hračky, které rozvíjí zrak a hmat současně.

Obrázek č. 7: Tactillo (Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 8: Figurogram (Zdroj: archiv autorky 2016)

Otázka č. 5: Vnímají děti rozdíl mezi běžnou a speciální hračkou?

Učitelka si myslí, že tomu tak není. „Děti speciální hračku vnímají jako jakoukoliv jinou, hra s ní je baví a neuvědomují si, že současně trénují ochablé oko.“

Otázka č. 6: Na co je kladen důraz při práci se speciální hračkou?

Je důležité, aby dítě bylo odpočaté, jen pak se na hru dokáže dobře soustředit. Zároveň je nutné dodržovat přiměřený čas hry, střídat činnosti a nezapomínat na odpočinek. Během hry dbají učitelky na to, aby dítě správně sedělo, a dávají pozor na přiměřenou vzdálenost očí od hračky.

Otázka č. 7: Existují nějaká kritéria, která musí hračka určená pro nápravu amblyopie splňovat?

Samozřejmostí je naplnění požadavku na bezpečnost a zdravotní nezávadnost hračky. Hračka by měla být pro dítě zajímavá a přitažlivá. Pro reedukaci amblyopie jsou vhodné hračky, které jsou barevně kontrastní, a hra s nimi je o manipulaci, procvičuje se jemná motorika a senzomotorika. Učitelka uvedla, že vždy záleží i na věku dítěte, u starších dětí je dobré využívat hračky, které jsou členitější a mají hodně detailů.

Z rozhovoru vedeného s učitelkou dětí se zrakovými vadami vyplývají pro bakalářskou práci následující závěry.

Lze potvrdit, že hry a hračky mají při nápravě amblyopie dítěte velkou roli, neboť v mateřské škole je reedukace amblyopie realizována právě jejich prostřednictvím. K reedukaci amblyopie jsou využívány herní aktivity, které jsou zaměřeny především na zrakové funkce, jemnou motoriku a jejich propojení – senzomotoriku. Co se týče hraček, nejčastěji používané jsou opět ty, které rozvíjí zrakové vnímání, jemnou motoriku, a také prostorovou orientaci. Vhodnými hračkami jsou různé mozaiky, skládačky a stavebnice. Při hře s nimi by dítě mělo být odpočaté, mělo by správně sedět a dodržena by měla být také přiměřená vzdálenost očí od hračky.

Metoda rozhovoru byla využita k zodpovězení výzkumné otázky č. 1: „Jaká specifika musí splňovat hračka určená pro dítě s amblyopií?“ Z rozhovoru je patrné, že hračka určená pro reedukaci amblyopie musí jednoznačně plnit požadavek na bezpečnost a zdravotní nezávadnost. Kromě toho by měla být zajímavá, aby upoutala pozornost dítěte. Od ostatních běžných hraček ji odlišuje požadavek na barevný kontrast a fakt, že práce s takovou hračkou by měla být o manipulaci, aby byla procvičována jemná motorika a senzomotorika. Ideální také je, pokud dítě pomocí hračky procvičuje prostorovou orientaci.

Vyhodnocením rozhovoru se zároveň potvrdilo, že hračka, kterou autorka práce vyrobila, splňuje kritéria na hračku pro reedukaci amblyopie. Fotografie vyrobené hračky jsou vloženy do příloh práce. ([Odkaz na přílohu](#))

8.2 Kazuistika č. 1

- **Pohlaví:** muž
- **Jméno:** Jakub
- **Aktuální věk:** 6 let a 9 měsíců
- **Diagnóza:** oční vada, porucha binokulárního vidění, amblyopie lehčího stupně na pravém oku – pozdě zjištěná (5,8 let) a konvergentní strabismus pravého oka. Brýlová korekce, okluze levého oka cca 6 hodin denně.
- **Speciální pomůcky:** brýle, okluzor (zajišťují rodiče), kontrastní a zvýrazněné pracovní materiály, barevné míče, názorné pomůcky, drobný materiál pro rozvoj jemné motoriky – korálky, mozaiky a skládanky, hmatové loto, puzzle, kubusy, vkládanky, hry typu figura a pozadí, balanční dráha, pískovnička, hmatový kastlík (poskytuje mateřská škola)

- **Rodinná anamnéza:**

Jakub pochází z úplné rodiny. Matka (35 let) má středoškolské vzdělání s maturitou a v současné době je v domácnosti. Otec (40 let) je vysokoškolsky vzdělán a podniká. Chlapec má dvě starší sestry (9 a 11 let), které navštěvují základní školu. Sourozenci ani rodiče nemají žádné zdravotní problémy. U sourozenců ani rodičů se v dětství poruchy binokulárního vidění neobjevily. V rodině panuje příznivá atmosféra. Rodiče o dítě projevují zájem, s mateřskou školou komunikují.

- **Osobní anamnéza:**

Chlapec je ze třetího těhotenství. Porod proběhl v termínu, problémy se neobjevily. Sed bez opory v 6 měsících, fáze lezení proběhla. První kroky cca v 9 měsících, od 13 měsíců samostatná chůze.

Mateřskou školu navštěvuje od svých 4 let, v necelých 6 letech mu byla při pravidelné prohlídce pediatrem zjištěna amblyopie a strabismus. Na doporučení očního lékaře byl přeřazen do speciální třídy pro děti se zrakovými vadami, kterou navštěvuje prvním rokem, od září 2015. Adaptace na mateřskou školu je dobrá, výrazné problémy se neobjevovaly ani při nástupu.

Hrubá motorika je v pořádku, zvládá stoj na jedné noze, chůzi do schodů a ze schodů včetně střídání nohou, jezdí na kole bez přidavných koleček, koloběžku nemá. Baví ho plavání, zatím s rukávky. Co se týče jemné motoriky a grafomotoriky, Jakub má zájem o práci s tužkou i manipulaci s předměty, stříhání, stavebnice, navlékání korálků... Při nástupu do mateřské školy nesprávný úchop psacího náčiní, v současnosti již v pořádku. Kresba postavy odpovídá věku. Vyšetření laterality prokázalo vyhraněnou pravorukost.

Kuba je šikovný, sebeobsluhu zvládá bez dopomoci, toaletu dokáže používat samostatně, hygienické návyky má vytvořené. Obléká se sám. Jediné, co zatím nezvládá, je zavazování tkaniček. Stejně samostatný je při jídle, dokáže používat příbor. Je však dost vybíravý, spoustu jídel nejí.

Povahově je Jakub spíše samotář, ve třídě má dva kamarády. Často si hraje sám, nebo s nimi, větší kolektiv dětí nevyhledává. V současné době ho nejvíce baví hra na učitele. Je chytrý a hloubavý, nemá problém udržet pozornost.

Kuba není příliš upovídaný, v mateřské škole pracují na rozvoji jeho slovní zásoby. Řeč je plynulá, mluví potichu. Problém má s tvořením některých hlásek – L tvoří chybně, Č nemá vyvozené, C, S, Z nemá fixované. V současnosti navštěvuje klinickou logopedku.

- Školní anamnéza:

Chlapec navštěvuje speciální třídu mateřské školy od září roku 2015. Vzdělávání probíhá podle Školního vzdělávacího programu mateřské školy nazvaného „Z barevných kostek postavíme hrad, MŠ plnou barev, radosti a pohody“. Pro chlapce má mateřská škola vypracovaný Individuální vzdělávací plán. Individuální péče je poskytována ve všech výchovných a vzdělávacích činnostech dle principů speciálně pedagogické péče o děti se zrakovými vadami.

Individuální vzdělávací plán se zaměřuje na:

- rozvoj hrubé motoriky a dynamické koordinace celého těla, vizuálně motorickou koordinaci;
- rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky;
- rozvoj návyků a dovedností v sebeobsluze;
- rozvoj sociálního chování a emocionálních projevů;
- rozvoj percepčních schopností – zrakové, hmatové, sluchové vnímání, čichová cvičení;
- rozvoj všech kognitivních funkcí, časové a prostorové orientace, chápání elementárních matematických souvislostí;
- rozvoj řeči – logopedická cvičení, rozvíjet aktivní i pasivní slovní zásobu, sociální užití řeči.

Mateřská škola poskytuje dítěti speciální pomůcky, jako jsou zvětšené omalovánky, pomůcky na rozvoj jemné motoriky, stavebnice, vkládanky, barevné a ozvučené míče kontrastní a zvýrazněné pracovní materiály... V rámci tematických bloků je Jakobovi poskytována pleoptická péče, která spočívá v reedukačních cvičeních pro nápravu binokulárního vidění. Cvičení jsou zaměřena na jemnou a hrubou motoriku, senzomotoriku a prostorovou orientaci. Jde například o modelování, navlékání, vystřihování, obkreslování nebo vypichování obrázků, vybarvování, hry se stavebnicemi, pohybové hry. Mateřská škola úzce spolupracuje s pleoptickou a ortoptickou oční ambulancí centra Sluníčko o.p.s., do které Jakub pravidelně dochází.

- Pozorování

Na začátku setkání byla s chlapcem nejprve navázána komunikace, aby se zbavil ostychu. Celkově byl tichý a spíše bez zájmu, po seznámení s hračkou si ní sice hrál, ale nepůsobil dojmem, že by se mu významně zalíbila. V průběhu hry byl Jakub klidný a na činnost se soustředil. Hru slovně nedoprovázel, neměl žádné otázky, pouze si občas pro sebe opakoval zadání úkolu. Všechny úkoly zvládl provést samostatně.

V žádné pozorované oblasti se neobjevily výrazné problémy, Jakub je šikovný a úkoly dokázal splnit téměř vždy na 100 %, některé na 50–75 %. Při prvním setkání si nejprve nebyl jistý, kde je pravo a levo, a tak jablka na bodliny umisťoval špatně. Po ujasnění již pracoval bez chyb, polohlasem si pro sebe opakoval, co má dělat, aby úkol nespětl. Při druhém setkání při zadaném úkolu spletl barvy, autorka ho na chybu musela upozornit a zadání zopakovat. Později si již dával pozor.

Poprvé měl při práci Jakub oko nezalepené, při dalších setkáních bylo levé oko s okluzí. Nezdá se, že by to jeho výkon v oblasti senzomotoriky nějak ovlivnilo. Jemnou motoriku a senzomotoriku při prvním setkání, tedy bez okluze, lze zhodnotit jako výbornou, s okluzí pracoval chlapec jednou na 50–75 %, podruhé zcela bez problému.

Následující tabulka zobrazuje, jak Jakub dokázal pracovat s hračkou, která byla vytvořena pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií.

Tabulka č. 1: Vyhodnocení pozorování dítěte při hře s hračkou pro nápravu amblyopie

Jakub	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, senzomotorika	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíše splňuje)	75–100 % (splňuje)
Rozlišování barev	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíše splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pravolevá orientace	50–75 % (spíše splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Fantazie	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíše splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pochopení zadaného úkolu	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Soustředěnost	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Zájem o hračku	50–75 % (spíše splňuje)	50–75 % (spíše splňuje)	50–75 % (spíše splňuje)
Hodnotící škála	dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíše nespĺňuje) dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

8.3 Kazuistika č. 2

- **Pohlaví:** muž
- **Jméno:** Vít
- **Aktuální věk:** 4 roky a 10 měsíců
- **Diagnóza:** oční vada, refrakční vada obou očí - astigmatismus, porucha binokulárního vidění, amblyopie pravého oka. Prodělal plastiku duhovky. Brýlová korekce, okluze levého oka cca 6 hodin denně.
- **Speciální pomůcky:** 2x brýle, okluzor (zajišťují rodiče), kontrastní a zvýrazněné pracovní materiály, barevné míče, názorné pomůcky, drobný materiál pro rozvoj jemné motoriky – korálky, mozaiky a skládanky, hmatové loto, puzzle, kubusy, vkládanky, hry typu figura a pozadí, balanční dráha, pískovnička, hmatový kastlík (poskytuje mateřská škola)

- **Rodinná anamnéza:**

Vítek pochází z úplné rodiny. Matka (29 let) je na mateřské dovolené, dříve pracovala jako prodavačka. Otec (31 let) se živí jako technolog. Vít má mladší sestru, které je jeden rok. V rodině nejsou žádné závažné zdravotní problémy, otec nosí brýle. Atmosféra v rodině se dá považovat za pozitivní. Rodiče projevují zájem o chlapce, jeho výsledky v mateřské škole i v rámci reedukace oční vady.

- **Osobní anamnéza:**

Chlapec pochází z první gravidity. Porod proběhl dva týdny před termínem, ale bez větších komplikací. Ve dvou letech prodělal plastiku duhovky, jinak probíhal vývoj bez problému. Fáze lezení proběhla, samostatná chůze zhruba ve 14 měsících.

Vzhledem k oční vadě zjištěné již před nástupem do mateřské školy byla očním lékařem doporučena Mateřská škola Klášterní – speciální třída pro děti s vadami zraku a spolupráce s pleoptickou a ortoptickou oční ambulancí centra Sluníčko o.p.s.

Adaptace na mateřskou školu je od začátku docházky dobrá, pouze těsně po nástupu býval Vítek plačtivý a stýskalo se mu po matce. V současné době je společenský, rád

si hraje s ostatními dětmi. Sebeobsluha je na dobré úrovni, dokáže se sám obléct, obout, zvládá jíst příborem, má utvořené hygienické návyky. Pouze při užití toalety je nutná dopomoc.

Hrubá motorika je na odpovídající úrovni vzhledem k věku. Stále nesprávný úchop psacího náčiní. Grafomotorická cvičení ho příliš nebaví, dlouho neudrží pozornost. Kresba postavy odpovídá věku. Vyšetření laterality prokázalo vyhraněnou levorukost, používá pravou nohu a pravé oko.

Vítek se pro hru snadno nadchne, ale nevydrží dlouho u jedné činnosti, potřebuje častou obměnu. Rád si hraje se stavebnicemi a auty. Někdy má sklon brát hračky jiným dětem. Občas bývá lítostivý, lituje sám sebe.

Chlapec mluví nahlas, řeč je plynulá a využívá ji účelně. Problém má s tvořením některých hlásek – D, L, C, S, Z, R a Ř. V současnosti nenavštěvuje klinickou logopedku.

- Školní anamnéza:

Chlapec navštěvuje speciální třídu mateřské školy od svých tří let. Vzdělávání probíhá podle Školního vzdělávacího programu mateřské školy nazvaného „Z barevných kostek postavíme hrad, MŠ plnou barev, radosti a pohody“. Pro chlapce má mateřská škola vypracovaný Individuální vzdělávací plán. Individuální péče je poskytována ve všech výchovných a vzdělávacích činnostech dle principů speciálně pedagogické péče o děti se zrakovými vadami.

Individuální vzdělávací plán se zaměřuje na:

- rozvoj hrubé motoriky a dynamické koordinace celého těla, vizuálně motorickou koordinaci;
- rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky;
- rozvoj návyků a dovedností v sebeobsluze;
- rozvoj sociálního chování a emocionálních projevů;
- rozvoj práceschopnosti – zaujetí, soustředění, vytrvalost při hraní a běžných činnostech

- rozvoj percepčních schopností – zrakové, hmatové, sluchové vnímání, čichová cvičení;
- rozvoj všech kognitivních funkcí, časové a prostorové orientace, chápání elementárních matematických souvislostí;
- rozvoj řeči – logopedická cvičení, rozvíjet aktivní i pasivní slovní zásobu, sociální užití řeči.

Mateřská škola poskytuje dítěti speciální pomůcky. V rámci tematických bloků je chlapci poskytována pleoptická péče. Mateřská škola úzce spolupracuje s pleoptickou a ortoptickou oční ambulancí centra Sluníčko o.p.s., do které Vítek pravidelně dochází.

- Pozorování

Vítek se pro hru ihned nadchnul, začal vyprávět, jak viděl ježka na zahradě. Bodliny nejprve nepoznal, potom si ale vzpomněl, jak vypadají, a popisoval, že ježek píchá. Dokázal si s hračkou hrát samostatně, nepotřeboval radit, co má dělat. Při práci svoje počínání komentoval a sám sebe chválil. Často si nahlas oddychoval, hru komentoval slovy „je to dřina“. Na činnost se vcelku soustředil, byl do ní zapálený, pouze při prvním setkání najednou bez vyzvání vzal tužku a začal psát do záznamového archu.

S rozlišováním barev neměl nejmenší problém, dokonce sám od sebe začal o barvách mluvit, pojmenoval je i anglicky. Vítek je levák, pracoval levou rukou, kterou předměty uchopoval a zasunoval, pravá ruka ježka přidržovala. Při posledním setkání ruce střídal. Při všech setkáních měl levé oko zalepené.

Manipulace s předměty (jablky a bodlinami) mu nedělala velké problémy, ale napoprvé většinou otvor minul. Vždy uchopil bodlinu, potom ji přikládal k různým otvorům a zkoušel, jestli se do nich vejde. Větší problém měl s obdélníkovým tvarem bodlin než s kulatým, protože u něj záleží i na správném nasměrování. To samé platilo pro jablka.

Problémy nastaly při rozlišování pravé a levé strany. Během prvního setkání je tato oblast zhodnocena na 0–25 %, tedy jako nesplněná. Vítek zprvu vůbec nevěděl, kde je která strana, a bylo vidět, že nad tím ani nepřemýšlí. Po dlouhém vysvětlování dokázal

úkol splnit, je však otázka, jestli to nebyla jen náhoda, protože v následujících chvílích opět chyboval, a to i po důrazném zopakování úkolu a ujištění se, zda úkol splnil správně. Při dalších návštěvách byla pravolevá orientace o stupeň lepší, přesto se však nedá ohodnotit lépe než 25–50 %.

Následující tabulka zobrazuje, jak Vít dokázal pracovat s hračkou, která byla vytvořena pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií.

Tabulka č. 2: Vyhodnocení pozorování dítěte při hře s hračkou pro nápravu amblyopie

Vít	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, senzomotorika	50–75 % (spíš splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Rozlišování barev	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pravolevá orientace	0–25 % (nesplňuje)	25–50 % (spíš nesplňuje)	25–50 % (spíš nesplňuje)
Fantazie	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pochopení zadaného úkolu	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Soustředěnost	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Zájem o hračku	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Hodnotící škála	dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíš splňuje) dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíš nesplňuje) dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

8.4 Kazuistika č. 3

- **Pohlaví:** žena
- **Jméno:** Karolína
- **Aktuální věk:** 5 let
- **Diagnóza:** oční vada, refrakční vada – astigmatismus, porucha binokulárního vidění, lehčí amblyopie levého oka a divergentní strabismus. Brýlová korekce, okluze pravého oka cca 2 hodiny denně.
- **Speciální pomůcky:** brýle, okluzor (zajišťují rodiče), kontrastní a zvýrazněné

pracovní materiály, barevné míče, názorné pomůcky, drobný materiál pro rozvoj jemné motoriky – korálky, mozaiky a skládanky, hmatové loto, puzzle, kubusy, vkládanky, hry typu figura a pozadí, balanční dráha, pískovnička, hmatový kastlík (poskytuje mateřská škola)

- Rodinná anamnéza:

Karolína je z neúplné rodiny, žije pouze s matkou. Je jedináček. Matka (30 let) pracuje jako účetní. S otcem se matka ani dcera nestýkají, rodiče dívky spolu nevycházejí dobře. Dívku často hlídají prarodiče. V rodině nebyly zjištěny žádné zdravotní problémy či zrakové vady. Komunikace matky s mateřskou školou je na dobré úrovni.

- Osobní anamnéza:

Dívka je z první gravidity. Porod proběhl v termínu, císařským řezem, dítě bylo v pořádku. V průběhu kojeneckého a batolecího období se nevyskytly žádné vážné problémy.

Mateřskou školu navštěvuje dívka od svých 3 let. V současnosti snáší odloučení od matky a pobyt v mateřské škole dobře. Při nástupu se však problémy objevovaly, Karolína s učitelkami ani dětmi téměř nemluvila, sama konverzaci nezahajovala, pouze odpovídala na otázky, někdy nereagovala vůbec. Nechtěla se účastnit některých aktivit, hrála si spíše sama, s ostatními jen tehdy, když ji do svých her zapojili. Byla hodně tichá a nesmělá. Měla neadekvátní reakce při setkání s cizími lidmi, které často objímala, dotýkala se jich, a to například i cizích lidí v hromadné dopravě.

Karolína ráda jezdí na kole, zatím s přídatnými kolečky. Baví ji práce s drobným materiálem, hlavně navlékání korálků. Úchop psacího náčiní je správný. Kresba postavy odpovídá věku. Vyšetření laterality prokázalo vyhraněnou pravorukost.

Dívka je nekonfliktní, spíše samotářská, ale od nástupu do mateřské školy udělala velký pokrok, ráda si hraje i s ostatními dětmi, které často poučuje. Sebeobsluhu zvládá bez dopomoci, toaletu dokáže používat samostatně, hygienické návyky má vytvořené. Pozornost udrží přiměřeně dlouhou dobu.

Po nástupu do mateřské školy se objevila stagnace řečového projevu. V současnosti odpovídá úroveň slovní zásoby věku. Řeč je plynulá. Hlásky tvoří správně, objevuje se asimilace sykavek. Logopeda nenavštěvuje.

- Školní anamnéza:

Karolína ve třech letech nastoupila do speciální třídy mateřské školy. Vzdělávání probíhá podle Školního vzdělávacího programu mateřské školy nazvaného „Z barevných kostek postavíme hrad, MŠ plnou barev, radosti a pohody“. Je využíván Individuální vzdělávací plán. Individuální péče je poskytována ve všech výchovných a vzdělávacích činnostech dle principů speciálně pedagogické péče o děti se zrakovými vadami.

Individuální vzdělávací plán se zaměřuje na:

- rozvoj hrubé motoriky a dynamické koordinace celého těla, vizuálně motorickou koordinaci;
- rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky;
- rozvoj návyků a dovedností v sebeobsluze;
- rozvoj sociálního chování a emocionálních projevů;
- rozvoj práceschopnosti – zaujetí, soustředění, vytrvalost při hraní a běžných činnostech
- rozvoj percepčních schopností – zrakové, hmatové, sluchové vnímání, čichová cvičení;
- rozvoj všech kognitivních funkcí, časové a prostorové orientace, chápání elementárních matematických souvislostí;
- rozvoj řeči – logopedická cvičení, rozvíjet aktivní i pasivní slovní zásobu, sociální užití řeči.

Mateřská škola poskytuje dítěti speciální pomůcky. V rámci tematických bloků je Karolíně poskytována pleoptická péče. Mateřská škola úzce spolupracuje s pleoptickou a ortoptickou oční ambulancí centra Sluníčko o.p.s., do které dívka pravidelně dochází.

- Pozorování

Karolína zprvu moc nemluvila, potom se osmělila a komunikace probíhala bez problému. Poprvé hra neprobíhala spontánně a samostatně, Karolína ježka poznala, ale bodliny a jablka ne. Nenavrhla, jak by si s ježkem hrála. V tomto směru byla zapotřebí velká nápověda. Fantazie je proto ohodnocena jen na 25–50 %. Při dalších setkáních již byla schopná zahájit hru sama, postupovala tak, že navlékala nejdříve jablka jedné barvy, potom druhé. Na hru se vždy plně soustředila.

S rozlišováním barev neměla problémy, barvy správně pojmenovala, ale při složitějším úkolu barvy dvakrát spletla. Po upozornění se však opravila. Zadání úkolů chápala. Karolína při práci používala obě ruce, při prvním setkání měla zalepené pravé oko, během dalších návštěv pracovala bez okluze. Poprvé je oblast jemné motoriky a senzomotoriky ohodnocena 25–50 %, protože práce nebyla přesná, Karolína špatně mířila a otvory míjela. Dlouho jí trvalo, než přišla na to, že jsou dva druhy otvorů, bodlin i jablek – hranaté a kulaté. Na rozdíl od ostatních dětí jí dělalo problém manipulovat i s kulatými jablky. Během dalších návštěv se tato oblast mírně zlepšila. Při třetím setkání se snažila pracovat rychle – o to víc se jí však nedařilo.

Pravolevá orientace je v pořádku, dívka ji zvládala bez větších komplikací. Karolíně se hračka líbila, chtěla si s ní hrát i nadále, k původní hře s dětmi se vracet nechtěla. Dopředu se na hru s ježkem těšila.

Následující tabulka zobrazuje, jak Karolína dokázala pracovat s hračkou, která byla vytvořena pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií.

Tabulka č. 3: Vyhodnocení pozorování dítěte při hře s hračkou pro nápravu amblyopie

Karolína	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, senzomotorika	25–50 % (spíš nesplňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)
Rozlišování barev	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pravolevá orientace	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Fantazie	25–50 % (spíš nesplňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pochopení zadaného úkolu	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Soustředěnost	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Zájem o hračku	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Hodnotící škála	dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíš splňuje) dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíš nesplňuje) dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

8.5 Kazuistika č. 4

- **Pohlaví:** žena
- **Jméno:** Nela
- **Aktuální věk:** 7 let a 4 měsíce
- **Diagnóza:** oční vada, porucha binokulárního vidění, amblyopie levého oka, a konvergentní strabismus. Brýlová korekce, okluze pravého oka cca 5 hodin denně.
- **Speciální pomůcky:** brýle, okluzor (zajišťují rodiče), kontrastní a zvýrazněné pracovní materiály, barevné míče, názorné pomůcky, drobný materiál pro rozvoj jemné motoriky – korálky, mozaiky a skládanky, hmatové loto, puzzle, kubusy, vkládanky, hry typu figura a pozadí, balanční dráha, pískovnička, hmatový kastlík (poskytuje mateřská škola)

- Rodinná anamnéza:

Matka dívky je vyučená krejčová, je jí 27 let. Otec je také vyučený. Krátce po narození dívky se rodiče rozešli a Nela zůstala s matkou, která však často střídala partnery, hodně se stěhovaly. V současné době Nelu vychovávají prarodiče, matka žije s novým partnerem a má další dítě. O dívku nejeví velký zájem. Situace v rodině je složitá, problémová je i komunikace rodiny s mateřskou školou.

- Osobní anamnéza:

Dívka je z první gravidity. Porod proběhl v termínu, bez komplikací. Mateřskou školu navštěvuje dívka od svých 5 let. Adaptace na ni je dobrá, dívka nemá problém zvyknout si na nové prostředí. Problém jí dělalo navyknout na stanovený režim mateřské školy. Po nástupu nerespektovala napomenutí a příkazy. Neměla utvořené hygienické návyky.

Úchop psacího náčiní je již správný. Kresba postavy zcela neodpovídá věku. Lateralita je nevyhraněná. Sebeobsluhu zvládá bez dopomoci, toaletu dokáže používat samostatně. Pozornost udrží jen krátkou dobu, špatně se soustředí, spíše sleduje, co se děje v jejím okolí.

Nela je živé dítě, ráda si hraje i s ostatními dětmi. Její oblíbená hra je „na kadeřnictví“, baví ji zpívat a tančit, hrát si s panenkami, skládat puzzle a modelovat.

Nela nemá logopedické problémy, všechny hlásky tvoří správně. Řeč je plynulá. Tempo řeči je mírně zrychlené. Mluví srozumitelně, slovosled tvoří správně. Pragmatická rovina řeči jí činí problém. Často v hovoru odbíhá od tématu a zavádí řeč jinam. Není schopná naslouchat odpovědi druhého. Po příchodu do mateřské školy nepoužívala zdvořilostní výrazy, dnes již ano, někdy má však problém s vykáním/tykáním. V současnosti odpovídá úroveň slovní zásoby věku.

- Školní anamnéza:

Nela v pěti letech nastoupila do speciální třídy mateřské školy. V současnosti má odklad povinné školní docházky, který doporučilo Speciálněpedagogické centrum pro zrakově postižené z důvodu zrakové vady a celkové pracovní i sociální nezralosti.

Vzdělávání probíhá podle Školního vzdělávacího programu mateřské školy nazvaného „Z barevných kostek postavíme hrad, MŠ plnou barev, radosti a pohody“. Je využíván Individuální vzdělávací plán.

Individuální vzdělávací plán se zaměřuje na:

- rozvoj hrubé motoriky a dynamické koordinace celého těla, vizuálně motorickou koordinaci;
- rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky;
- rozvoj návyků a dovedností v sebeobsluze;
- rozvoj sociálního chování a emocionálních projevů;
- rozvoj práce schopnosti – zaujetí, soustředění, vytrvalost při hraní a běžných činnostech
- rozvoj percepčních schopností – zrakové, hmatové, sluchové vnímání, čichová cvičení;
- rozvoj všech kognitivních funkcí, časové a prostorové orientace, chápání elementárních matematických souvislostí;
- rozvoj řeči – logopedická cvičení, rozvíjet aktivní i pasivní slovní zásobu, sociální užití řeči.

Mateřská škola poskytuje dítěti speciální pomůcky. V rámci tematických bloků je Nele poskytována pleoptická péče. Mateřská škola úzce spolupracuje s pleoptickou a ortoptickou oční ambulancí centra Sluníčko o.p.s., do které dívka pravidelně dochází.

- Pozorování

Nelu hra ihned zaujala, ježek se jí líbil. Jednoznačně si s hračkou dokázala hrát samostatně, nepotřebovala radit, co má dělat. Hru slovně doprovázela, komentovala, jak při hře postupuje. Vyprávěla však i o jiných věcech, které se hry netýkaly, což odvádělo její pozornost. Často se stalo, že kvůli vyprávění zapomněla pracovat. Hodně také skákala do řeči. Nela se soustředí špatně, sleduje okolí, a nedívá se na svoje ruce. Schopnost soustředit se je poprvé ohodnocena jako velmi slabá (25–50 %), při dalších

setkáních se mírně zlepšila - 50–75 %.

V důsledku nepozornosti byla zhoršena i oblast jemné motoriky a senzomotoriky. Dívka používala víceméně obě ruce, pravou rukou bodliny a jablka zasunovala, levou ježka přidržovala. Vždy měla pravé oko zalepené. Často se dívala jinam, takže bodliny nasazovala „poslepu“. Měla problém nastavit obdélníkové bodliny tak, aby se daly vsunout do otvoru. Poprvé si vůbec nevšimla, že jsou dva druhy bodlin a jablek.

Barvy dokázala pojmenovat i rozlišovat. Pravou a levou stranu Nela rozlišovala obtížně. Poprvé tuto oblast lze považovat spíše za nesplněnou, zadané úkoly dívka plnila nesprávně, po upozornění se ale vždy opravila. Při dalších návštěvách již byla práce lepší, ale stále se objevovaly chyby.

Úkoly Nela chápala. Poprvé se pro hračku nadchla, podruhé už ji hra tolik nebavila, tvrdila, „že je lehká, jako pro mimina“. Při posledním setkání hračku zhodnotila jako pěknou.

Následující tabulka zobrazuje, jak Nela dokázala pracovat s hříčkou, která byla vytvořena pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií.

Tabulka č. 4: Vyhodnocení pozorování dítěte při hře s hříčkou pro nápravu amblyopie

Nela	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, senzomotorika	50–75 % (spíš splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Rozlišování barev	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pravolevá orientace	25–50 % (spíš nesplňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)
Fantazie	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pochopení zadaného úkolu	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Soustředěnost	25–50 % (spíš nesplňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)
Zájem o hračku	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Hodnotící škála	dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíš splňuje) dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíš nesplňuje) dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

8.6 Kazuistika č. 5

- **Pohlaví:** muž
- **Jméno:** Samuel
- **Aktuální věk:** 5 let a 4 měsíce
- **Diagnóza:** oční vada, porucha binokulárního vidění, amblyopie pravého oka. Brýlová korekce, okluze levého oka vždy na dopoledne.
- **Speciální pomůcky:** brýle, okluzor (zajišťují rodiče), kontrastní a zvýrazněné pracovní materiály, barevné míče, názorné pomůcky, drobný materiál pro rozvoj jemné motoriky – korálky, mozaiky a skládky, hmatové loto, puzzle, kubusy, vkládky, hry typu figura a pozadí, balanční dráha, pískovnička, hmatový kastlík (poskytuje mateřská škola)

- **Rodinná anamnéza:**

Samuel žije s rodiči a starším bratrem, kterému je 7 let. Matka je zdravotní sestrou v nemocnici a otec pracuje jako klempíř. V dětství byla u otce rovněž diagnostikována amblyopie. Starší bratr bez zrakové vady. Rodina žije spolu s prarodiči ve vícegeneračním domě, atmosféra je klidná. O chlapce se rodiče zajímají, s mateřskou školou velmi dobře komunikují.

- **Osobní anamnéza:**

Dítě pochází z druhé gravidity. Porod proběhl 4 dny po termínu, problémy se neobjevily. Sed bez opory v 7 měsících, fáze lezení proběhla, samostatná chůze zhruba na jednom roce.

Samuel neměl větší problém zvyknout si chodit do mateřské školy. Je společenský a odloučení od rodičů zvládá velmi dobře. Dobře navazuje kontakt, je komunikativní, dokáže spolupracovat, respektuje příkazy učitelky. Má zájem o společnou aktivitu. Chlapec je samostatný, sebeobsluhu zvládá s malou dopomocí. Jí sám, dokáže se obléct, má vytvořené hygienické návyky.

Povahově je Sam veselý, empatický, hodně kamarádský, ve třídě má spoustu

kamarádů, v kolektivu je oblíbený. Hrubá motorika je v pořádku. Chlapec si často hraje s legem a stavebnicemi. Vydrží u činností zaměřených na jemnou motoriku jako je třídění, navlékání a podobně. Baví ho kreslení. Pracuje soustředěně a nemá problém udržet pozornost. Má velkou fantazii. Úchop psacího náčiní je v pořádku, ale po delší době tužku někdy přechytí a poté drží špatně. Kresba postavy odpovídá věku. Vyšetření laterality prokázalo vyhraněnou pravorukost.

Samuel je hodně upovídaný. Řeč využívá ke smysluplné komunikaci s dětmi i dospělými, používá zdvořilostní výrazy. Slovosled ve větách je dobrý, občas používá dysgramatismy a špatné skloňování. V současnosti navštěvuje logopedii, má diagnostikovanou koktavost a problém má s výslovností hlásek N, Č, Ř.

- Školní anamnéza:

Speciální třídu mateřské školy navštěvuje od necelých 4 let. Vzdělávání probíhá podle Školního vzdělávacího programu mateřské školy nazvaného „Z barevných kostek postavíme hrad, MŠ plnou barev, radosti a pohody“. Je využíván Individuální vzdělávací plán.

Individuální vzdělávací plán se zaměřuje na:

- rozvoj hrubé motoriky a dynamické koordinace celého těla, vizuálně motorickou koordinaci;
- rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky;
- rozvoj návyků a dovedností v sebeobsluze;
- rozvoj sociálního chování a emocionálních projevů;
- rozvoj práceschopnosti – zaujetí, soustředění, vytrvalost při hraní a běžných činnostech
- rozvoj percepčních schopností – zrakové, hmatové, sluchové vnímání, čichová cvičení;
- rozvoj všech kognitivních funkcí, časové a prostorové orientace, chápání elementárních matematických souvislostí;
- rozvoj řeči – logopedická cvičení, rozvíjet aktivní i pasivní slovní zásobu,

sociální užití řeči.

Mateřská škola poskytuje dítěti speciální pomůcky. V rámci tematických bloků je Samuelovi poskytována pleoptická péče. Mateřská škola úzce spolupracuje s pleoptickou a ortoptickou oční ambulancí centra Sluníčko o.p.s., do které chlapec pravidelně dochází.

- Pozorování

Samuel působil bezprostředně, ihned po příchodu se o hračku zajímal a začal s ní sám od sebe pracovat, nepotřeboval pobízet. Bodliny a jablka nepoznal, pojmenoval je „dřívka“ a „kouličky“, mluvil tak o nich i po objasnění. S hračkou si hrál samostatně. Fantazie chlapce je dobrá, dokázal sám vymýšlet, jak postupovat. Nejprve dával dvě jablka na jednu bodlinu na sebe, potom se rozhodl postup změnit, chtěl mít na každé bodlině jedno jablko. Při dalších setkáních zkoušel nasadit jablka na ježka bez bodlin, sám sobě dával nahlas úkoly a plnil je. Na činnost se dobře soustředil.

Sam je pravák, pracoval nejprve jen pravou rukou, ale ježek se po pracovní ploše pohyboval, a tak Samuel špatně mířil bodlinami do otvorů. Po upozornění již využíval levou ruku k přidržování ježka. Během dalších setkání pracoval oběma rukama. Při posledním setkání bral do ruky více předmětů najednou, pracoval rychle. Vždy okluze levého oka. Manipulace s předměty (jablky a bodlinami) mu nedělala velké problémy, ale obdélníkové tvary napoprvé většinou do otvoru nezasunul, nepoznal, jak má jablka a bodliny směřovat. Oko k hračce často hodně přibližoval.

Rozlišování barev bylo v pořádku, pouze během druhé návštěvy barvy spletl. Pravolevá orientace neprokázala výrazné problémy. Poprvé bylo nutné si strany ujasnit, ale stejně se Samuel občas zmýlil. Napodruhé pracoval bezchybně, potřetí však dával všechny předměty jen doprava, po zopakování úkolu si chybu vždy uvědomil a opravil.

Hra ho bavila, vydržel pracovat dlouho. Zadané úkoly vždy pochopil. Na konci každého setkání vzal tužku a na papír nakreslil postavu. O hračku se hodně zajímal, zaujala ho. Chtěl vědět, kdo a jakým způsobem hračku vyráběl, vyptával se na detaily.

Následující tabulka zobrazuje, jak Samuel dokázal pracovat s hračkou, která byla vytvořena pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií.

Tabulka č. 5: Vyhodnocení pozorování dítěte při hře s hračkou pro nápravu amblyopie

Samuel	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, senzomotorika	50–75 % (spíš splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Rozlišování barev	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pravolevá orientace	50–75 % (spíš splňuje)	75–100 % (splňuje)	50–75 % (spíš splňuje)
Fantazie	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Pochopení zadaného úkolu	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Soustředěnost	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Zájem o hračku	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)	75–100 % (splňuje)
Hodnotící škála	dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíš splňuje) dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíš nesplňuje) dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

Práci všech dětí lze shrnout do následující tabulky. V tabulce jsou obsaženy výsledky všech 5 dětí z každého setkání.

Tabulka č. 6: Vyhodnocení práce všech dětí

	75–100 %	50–75 %	25–50 %	0–25 %
Jemná motorika, senzomotorika	5	9	1	-
Rozlišování barev	12	3	-	-
Pravolevá orientace	5	6	3	1
Fantazie	13	1	1	-
Pochopení zadaného úkolu	15	-	-	-
Soustředěnost	11	3	1	-
Zájem o hračku	11	4	-	-

Obecně se dá říci, že hračka děti zaujala a líbila se jim. Všechny děti zadané úkoly chápaly a většina z nich se na práci dobře soustředila. Jejich fantazie a schopnost samostatné práce je na velmi dobré úrovni. Jako nejobtížnější oblast se jeví pravolevá

orientace, která nebyla u žádného dítěte v součtu všech setkání zcela stoprocentní, každé dítě minimálně jednou tuto oblast splnilo na méně procent. Nejčastěji děti zvládaly tyto úkoly plnit na 50–75 %. Pětkrát je pravolevá orientace ohodnocena na 75–100 %, ve třech případech na 25–50 % a jednou dokonce jen na 0–25 %. V žádné jiné oblasti se takto nízké hodnocení neobjevilo. Nejčastěji měly děti problémy na začátku setkání, kdy bylo nutné ujasnit, kde která strana je. Chybovaly také při složitějších úkolech, například když byla určena strana v kombinaci s barvou či počtem.

Barvy a jejich rozlišování nedělaly dětem téměř žádné problémy, občas se objevily drobné chyby, třikrát je tedy tato oblast zhodnocena na 50–75 %. Jemná motorika a senzomotorika nejčastěji odpovídaly 50–75 %, a to v 9 případech, méně často potom 75–100 % - v pěti případech. Pouze jednou byla tato oblast splněna jen na 25–50 %. Hodnocení jemné motoriky a senzomotoriky dětí se mezi sebou většinou moc nelišilo, u všech byla úroveň podobná a objevovaly se také obdobné problémy. Hlavním z nich bylo správné nasměrování jablek a bodlin obdélníkových tvarů tak, aby se daly zasunout/nasadit.

Na začátku této kapitoly je interpretován rozhovor s učitelkou dětí se zrakovými vadami, kterým se potvrdilo, že k reedukaci amblyopie je vhodné využívat hry a hračky. Zároveň bylo ověřeno, že hračka, kterou autorka práce vyrobila, splňuje kritéria na hračku pro reedukaci amblyopie. Po rozhovoru následují jednotlivé kazuistiky, ze kterých jsme zjistili jméno, pohlaví, současný věk a diagnózu dítěte, speciální pomůcky, které využívá, jeho rodinnou osobní a školní anamnézu. V další části je popsáno pozorování dítěte při práci s vyrobenou hračkou doplněné o tabulku, která zobrazuje hodnocení konkrétních oblastí. Z nich se dozvídáme, jak probíhala práce dítěte se speciální pomůckou.

9 Diskuze

Výzkum bakalářské práce si kladl za cíl zjistit, jakou roli má hra a hračka pro rozvoj dítěte se zrakovým postižením, konkrétně jsme se zaměřili na děti předškolního věku s amblyopií. Pro účel výzkumného šetření byla vyrobena speciální pomůcka, dřevěný ježek. Zajímalo nás, jaká specifika musí hračka určená pro děti s amblyopií splňovat, a jak si děti s amblyopií dokáží s touto pomůckou hrát. Na první otázku byla odpověď zjišťována prostřednictvím rozhovoru s učitelkou ze speciální třídy mateřské školy. Pro zodpovězení druhé otázky autorka práce využila metodu pozorování, výzkumný vzorek v tomto případě tvořilo pět dětí předškolního věku.

Rozhovor byl strukturovaný, a přestože ho tvořilo pouze sedm otázek, lze konstatovat, že se podařilo získat vcelku přesnou odpověď na první výzkumnou otázku: „Jaká specifika musí splňovat hračka určená pro děti s amblyopií?“ Z rozhovoru je patrné, že hračka musí jednoznačně plnit požadavek na bezpečnost a zdravotní nezávadnost. Měla by být zajímavá a barevně kontrastní. Práce s hračkou by měla být o manipulaci, aby byla procvičována jemná motorika a senzomotorika. Ideální také je, pokud dítě pomocí hračky procvičuje prostorovou orientaci. Vyhodnocením rozhovoru se zároveň potvrdilo, že hračka, kterou autorka práce vyrobila, splňuje kritéria na hračku pro reedukaci amblyopie. Rozhovor probíhal během dopoledne ve třídě mateřské školy, což je možné vnímat jako nedomyšlené, protože ve třídě byly v tu chvíli děti, a tedy i hluk, učitelka se na otázky nemohla plně soustředit. Rozhovor byl dětmi dvakrát přerušen. Propříště by mělo být pro rozhovor vyhrazeno nepochybně více času a soukromí.

Dá se říci, že hračka, která byla vyrobena za účelem pozorování dětí při hře, je zaujala a líbila se jim. Všechny děti zadané úkoly chápaly a většina z nich se na práci dobře soustředila. Jejich fantazie a schopnost samostatné práce je na velmi dobré úrovni. Pozorování dětí při práci s hračkou bylo realizováno v prázdné třídě mateřské školy, hračka byla vždy připravena na stole. Během návštěv mateřské školy to bylo vnímáno jako výhoda, neboť pozorované děti nebyly při práci rušeny jinými dětmi a rozptylovány okolím, ostatními hračkami... Zpětně po zamyšlení autorka práce shledává, že by mohlo být zajímavější pozorovat hru dětí v jejich přirozeném prostředí, neboť tak by se ukázalo, jak se dítě dokáže skutečně soustředit. Stejně tak je tomu

v případě hodnocení zájmu o hračku, je otázka, zda by vyrobená pomůcka „obstála“ i v přítomnosti jiných hraček, zda by si ji i tak dítě pro hru vybralo, či dalo přednost jiné hračce.

Rozhovor a pozorování jako metody výzkumu využívá ve své diplomové práci i Marčíková (2015). Zároveň využívá analýzu dokumentů a následné sestavování kazuistik, což bylo provedeno i v této práci. V praktické části vytváří brožuru pleoptických cvičení, realizuje s dětmi cvičení z brožury a provádí pozorování. Většinu aktivit děti zvládly vykonat samostatně, některé s dopomocí a jen málo z nich nezvládly některé děti vůbec. V tom jsou výsledky obou prací totožné.

Na téma zrakového postižení, reedukace binokulárních poruch, či hry, hračky a jejich významu pro vývoj dítěte již bylo zpracováno mnoho odborných publikací a článků. Těmto jednotlivým tématům se také věnuje několik vysokoškolských prací. Dá se říci, že bakalářská práce s názvem „Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením“ výše zmíněnou problematiku propojuje. Protože problematika je obsáhlá, nepochybně by nebyl problém práci rozšířit, či se tomuto tématu věnovat v diplomové práci. Bylo by například zajímavé realizovat pozorování v průběhu delší doby s pravidelnými časovými odstupy, a sledovat tak změny týkající se zrakových funkcí dítěte, tak, jak to dělala ve své práci Kratochvílová (2007).

Pomůcku pro reedukaci binokulárních poruch v praktické části své bakalářské práce vyráběla i Vychopeňová (2012). Ta se na rozdíl od této práce nezajímala, jak probíhá práce s hračkou v praxi. V tomto směru můžeme provedený výzkum označit za přínosný pro praxi. Bakalářská práce s názvem „Hra a hračka u dítěte předškolního věku s poruchami binokulárního vidění“ (Vychopeňová, 2012) by však mohla posloužit jako inspirace pro rozšíření, neboť se v praktické části zaměřuje na podrobný popis výroby pomůcky, použité materiály a postupy. Bylo by také možné vytvořit manuál pro práci s hračkou v praxi, který by vysvětloval funkci hračky, obsahoval návod, jak s ní pracovat, popis, co pomůcka pomáhá rozvíjet, a jaké cílové skupině je určena.

10 Doporučení pro praxi

Problematika zrakového postižení je velmi obsáhlá. Vzhledem k tomu, že praktická část práce je zaměřena na poruchy binokulárního vidění, zejména pak na amblyopii, jsou i doporučení pro praxi aplikována převážně na tento typ zrakových vad.

V současné době nebývá amblyopie či strabismus u dítěte předškolního věku pouze ojedinělým případem. Rodiče či předškolní pedagogové by se proto měli zaměřit na jejich včasnou diagnostiku. Má-li být léčba úspěšná, musí k ní dojít v tzv. kritickém období vývoje, tzn. do 6 let. V pozdějším věku se možnost její nápravy prudce snižuje. Důležité je sledovat změny v postavení očí dítěte, přivírání jednoho oka, natáčení hlavy a časté přibližování očí k předmětům. Všimát bychom si také měli častého zakopávání, narážení do předmětů či nepřesné manipulace s předměty.

Často se stává, že poruchy binokulárního vidění se objevují u dětí, v jejichž rodině již byly dříve diagnostikovány. Je proto žádoucí, aby rodiče měli přehled o zrakových vadách ostatních členů rodiny. Jestliže zjistí výskyt zrakových vad, a obzvláště poruch binokulárního vidění v rodině, měli by o tom informovat pediatra dítěte. Při podezření na poruchy binokulárního vidění doporučí pediatr odborné oční vyšetření. Jestliže se domněnky vyšetřením potvrdí, je doporučena brýlová korekce, okluze a pleoptická a ortoptická cvičení. Lékař může také doporučit speciální mateřskou školu.

Při reedukaci amblyopie je důležité pravidelně navštěvovat očního lékaře a respektovat jeho doporučení - dodržovat předepsanou dobu okluze a brýlové korekce, kontrolovat čistotu brýlí, provádět pravidelná cvičení, zatěžovat oslabené oko jakoukoliv prací do blízka. Ideální je využívat k tomu hračky a herní aktivity. Při výběru hraček pro reedukaci amblyopie dbáme na požadavek bezpečnosti, zdravotní nezávadnosti, přitažlivosti, dále by měla být hračka barevně kontrastní, jejím prostřednictvím by se měla rozvíjet senzomotorika, jemná motorika a prostorová orientace. Vhodnými hračkami jsou různé mozaiky, skládačky a stavebnice. Herní aktivity volíme takové, při nichž dochází k procvičování jemné motoriky a senzomotoriky, například překreslování a vypichování obrázků, hledání stejných obrázků, třídění materiálu, vkládání tvarů do správných otvorů, navlékání korálků, vyšívání... Při práci kontrolujeme vzdálenost hračky od očí dítěte, dodržujeme přiměřený čas hry, činnosti střídáme a nezapomínáme na odpočinek. Během hry dbáme

na to, aby dítě správně sedělo.

Co se týče zrakového postižení obecně, lze doporučit následující opatření. Stejně jako u poruch binokulárního vidění, i u jiných typů zrakového postižení je důležitá včasná diagnostika. Rodiče by proto již od narození měli pozorovat, zda se zrak dítěte správně vyvíjí. Sledujeme především to, jestli dítě dokáže rozlišovat zrakem světlo a tmou, otáčí hlavu za světelným zdrojem, či jinými vizuálními podněty, zda navazuje oční kontakt, oplácí úsměv, leží na břiše a také v této poloze zvedá hlavu.

Pokud oční lékař diagnostikuje zrakové postižení, řídíme se jeho doporučeními a vždy se snažíme rozvíjet zrakové funkce, které dítě má. Dbáme při tom na zrakovou hygienu. Pro osoby se zrakovým postižením je zásadní nácvik prostorové orientace a rozvoj kompenzačních smyslů. Jako další opatření lze navrhnout využívání kompenzačních pomůcek (tyflopomůcek). Dítě se zrakovým postižením má možnost navštěvovat speciální mateřskou školu, nebo mateřskou školu se speciálními třídami, kde mají pedagogové odpovídající vzdělání, jsou zde upravené prostory, speciální hračky a přizpůsobený program. Rodiče dětí se zrakovým postižením mohou využít speciálněpedagogické poradenství pro zrakově postižené, které poskytují speciálněpedagogická centra a střediska rané péče.

Rodiče, předškolní pedagogové a další odborníci, kteří budou pracovat s dítětem se zrakovým postižením, musí být trpěliví, důslední a vždy by měli dbát na dodržování bezpečnosti při práci.

Závěr

Cílem bakalářské práce s názvem „Hra a hračka v kontextu rozvoje dětí se zrakovým postižením“ bylo vymezit základní pojmy a popsat, jakou roli hraje hra a hračka v rozvoji dětí se zrakovým postižením v předškolním věku. Dílčí cíl byl vytvořit pomůcku pro reedukaci zraku dítěte s amblyopií a zjistit, jak na ni dítě reaguje, jak s ní při nápravě amblyopie dokáže pracovat. Zajímalo nás, jaká specifika musí splňovat hračka určená pro dítě s amblyopií, a jak práce s ní probíhá.

V práci jsou charakterizovány jednotlivé typy zrakových postižení a vývojová období dítěte, dále možnosti předškolního vzdělávání dětí se zrakovým postižením a tyflopomůcky, které dítě může využívat. Práce je zaměřena na hru a hračku v životě dítěte, jsou zde popsány znaky hry, její vývojové fáze a význam hry pro vývoj dítěte. V teoretické části je také uvedeno několik konkrétních činností a her, které pomáhají rozvíjet jednotlivé smysly, a které jsou pro děti se zrakovým postižením vhodné. Vždy je ale nutné zohlednit vývojový stupeň konkrétního dítěte a jeho dovednosti.

Pro praktickou část autorka zvolila kvalitativní výzkumný design, proto výzkumný soubor tvořilo pouze pět dětí s amblyopií a učitelka ze speciální třídy mateřské školy. Cíle se pomocí metody rozhovoru a pozorování podařilo dosáhnout. Byly získány informace o požadavcích na hračku vhodnou pro reedukaci amblyopie a díky tomu lze zkonstatovat, že hračka, kterou autorka vyrobila, tyto požadavky splňuje. Dále bylo potvrzeno, že hra a hračka jsou jedním z hlavních prostředků pro reedukaci amblyopie.

Vyrobená hračka byla využita pro pozorování dětí s amblyopií při hře. Shledali jsme, že děti dokáží v rámci reedukace amblyopie pracovat samostatně, hra je baví a speciální hračku vnímají jako jakoukoliv jinou, neuvědomují si, že současně trénují ochablé oko.

Práce poukazuje na to, že hra má v životě intaktních dětí i dětí se zrakovým postižením nezastupitelnou roli. Pro dítě je jedním z nejdůležitějších nástrojů, díky němuž dochází k poznávání okolního světa. Hra je také prostředkem k učení. Prostřednictvím hry dochází k rozvoji mnoha oblastí a celkovému vývoji dítěte.

Seznam použitých zdrojů

- AUTRATA, R., VANČUROVÁ, J., 2006. *Nauka o zraku*. Vyd. 1. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví. ISBN 80-7013-362-7.
- BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R., 2012. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum Brno. ISBN 978-80-260-1538-3.
- FINKOVÁ, D., LUDÍKOVÁ, L., STOKLASOVÁ, V., 2007. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1857-5.
- HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z., 2007. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-145-4.
- HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HROMÁDKOVÁ, L., 1995. *Šilhání*. 2. dopl. vyd. Brno: IDVPZ Brno. ISBN 80-7013-207-8.
- KEBLOVÁ, A., 1999. *Čich a chuť u zrakově postižených*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-081-8.
- KEBLOVÁ, A., 1999. *Hmat u zrakově postižených*. 1. vyd. Praha: Septima. ISBN 80-7216-085-0.
- KEBLOVÁ, A., 1999. *Sluchové vnímání u zrakově postižených*. Praha: Septima. ISBN 80-7216-080-X.
- KEBLOVÁ, A., 2001. *Zrakově postižené dítě*. 1. vyd. Praha: Septima. ISBN 80-7216-191-1.
- KOCHOVÁ, K., SCHAEFEROVÁ, M., 2015. *Dítě s postižením zraku: rozvíjení základních dovedností od raného po školní věk*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0782-5.
- KOŽÁTKOVÁ, S., 2005. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi: význam hry, role pedagoga, cíl hry, soubor her*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 80-247-0852-3.

- KRATOCHVÍLOVÁ, E., 2007. *Zrakové postižení u dětí předškolního věku*. Bakalářská práce. Brno. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky.
- KUDELOVÁ, I., KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L., 1996. *Malé dítě s těžkým poškozením zraku: raná péče o dítě se zrakovým a kombinovaným postižením*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-24-9.
- MARČÍKOVÁ, K., 2015. *Reedukace poruch binokulárního vidění u dětí předškolního věku*. Diplomová práce. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Ústav speciálněpedagogických studií.
- MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- MOLEMAN, Y., VAN DEN BROEK, E., VAN EIJDEN, A., 2014. *Rosteme hrou – Vývoj a podpora hry dětí se zrakovým postižením*. Vyd. 1. Praha: Raná péče EDA, o. p. s. ISBN 978-80-260-5862-5.
- NEWMAN, S., 2004. *Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením: rozvoj kognitivních, pohybových, smyslových, emočních a sociálních dovedností*. 1. Vyd. Praha: Portál. ISBN 80-717-8872-4.
- PIPEKOVÁ, J., 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-120-0.
- PEŠATOVÁ, I., 2005. *Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na oftalmopedii*. 2. upr. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 80-7372-001-9.
- SLOWÍK, J., 2007. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SOBOTKOVÁ, D., DITTRICHOVÁ, J., 2006. *Hra ve vývoji dětí v prvním roce života*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 80-247-1137-0.
- SUCHÁNKOVÁ, E., JELÍNKOVÁ, M., 2014. *Hra a její využití v předškolním vzdělávání: aplikovaná behaviorální analýza*. 1. Vyd. Praha: Portál. ISBN 978-802-6206-989.
- ŠIKULOVÁ, R., RYTÍŘOVÁ, V., 2006. *Pohádkové příběhy k zábavě i k učení: aplikovaná behaviorální analýza*. 1. Vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1361-6.

VÁGNEROVÁ, M., 1995. *Oftalmopsychologie dětského věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-053-X.

VÍTKOVÁ, M., 2004. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-071-9.

PEDAGOGICKÉ CENTRUM, 2005. *Problematika dětí se zrakovým postižením*. Liberec: Pedagogické centrum.

Slovník cizích slov ABZ [online]. [vid. 10. 2. 2016]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/senzoricka-deprivace>

VOTAVOVÁ, R., 2012. *Metodický portál RVP: Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. Aktualizováno 14. 05. 2012 [vid. 2. 6. 2016]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/15587/VZDELAVANI-ZAKU-SE-ZRAKOVYM-POSTIZENIM---1-CAST.html/>

VYCHOPEŇOVÁ, V., 2012. *Hra a hračka u dítěte předškolního věku s poruchou binokulárního vidění*. Bakalářská práce. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Ústav speciálněpedagogických studií.

Seznam příloh

Příloha
Příloha č. 1: Fotky vyrobené hračky
Příloha č. 2: Rozhovor s učitelkou
Příloha č. 3: Záznamový arch pro pozorování - Jakub
Příloha č. 4: Záznamový arch pro pozorování - Vít
Příloha č. 5: Záznamový arch pro pozorování - Karolína
Příloha č. 6: Záznamový arch pro pozorování - Nela
Příloha č. 7: Záznamový arch pro pozorování - Samuel

Příloha č. 1: Fotky vyrobené hračky

Obrázek č. 9: Ježek bez bodlin (Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 10: Ježek s bodlinami (Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 11: Ježek s bodlinami a jablky (Zdroj: archiv autorky 2016)

Obrázek č. 12: Detail tvaru bodlin (Zdroj: archiv autorky 2016)

Příloha č. 2: Rozhovor s učitelkou

1. Jsou nějaké speciální činnosti – hry, které využíváte při nápravě amblyopie?

„Ano, při nápravě amblyopie využíváme především herní činnosti, protože hra je pro děti přirozenou aktivitou. U dětí se zrakovými vadami je důležité rozvíjet kromě zrakových funkcí také ostatní smysly – čich, chuť, sluch a hlavně hmat. Z pleopticko-ortoptických cvičení mohu jmenovat překreslování a vypichování obrázků, stříhání podle vyznačené linie, hledání stejných obrázků/předmětů, třídění materiálu podle tvaru/velikosti, vkládání tvarů do správných otvorů, navlékání korálků, vyšívání... Na rozvoj hmatového vnímání jsou ideální modelovací hmoty a manipulace s drobným materiálem. Děti hodně baví poznávání předmětů se zavázanýma očima. To samé platí pro rozvoj čichového a chuťového vnímání, oblíbené je rozeznávání vůní a chutí se zavřenýma očima, využít se k němu dají sklenice nebo pytlíčky, do kterých umístím věci s typickou vůní. Jako sluchová cvičení využíváme hudební hádanky, děti necháváme hádat zvuky zvířat, dopravních prostředků a podobně. Občas hrajeme sluchové hry, děti se například snaží podle hlasu uhodnout, kdo si za ně sedl.“

2. Využíváte v mateřské škole při nápravě amblyopie hračky?

„Určitě ano. Hračky jsou neodmyslitelnou součástí dětské hry.“

3. Jaké konkrétní hračky to jsou?

„Hodně využíváme různé mozaiky, skládačky a stavebnice, ale pro reedukaci amblyopie se skvěle hodí i obyčejné puzzle. Vhodné jsou hračky od nakladatelství Mutabene, při hře s nimi dítě procvičuje mimo jiné i jemnou motoriku, zrakové a prostorové vnímání. Tyto hračky jsou přímo doporučovány pro rozvoj a reedukaci zrakového vnímání, procvičení zrakové percepce a prostorové orientace.“

4. Liší se hračky využívané pro nápravu amblyopie od těch klasických?

„Myslím si, že výrazně ne. Pro nápravu amblyopie se často, a řekla bych, že většinou tomu tak je, využívají hračky, se kterými si hrají i děti v běžných třídách mateřských škol, příkladem mohou být třeba právě zmíněné puzzle. Je ale pravda, že naše třída je vybavená i dalšími hračkami, které v ostatních třídách nemají, a daly by se považovat za speciální. Hračky jsou většinou dováženy ze zahraničí, Itálie či Španělska, a rozdíl je v jejich pořizovací ceně, která bývá o dost vyšší

než u klasických hraček. Jde například o Tactillo, což je hračka, která rozvíjí zrak a hmat současně. Úkolem dítěte je přiřadit 32 drobných dřevěných předmětů k jejich šabloně. Na podobném principu funguje Figurogram, tedy sada barevných plastových tvarů a předlohových karet.

5. Vnímají děti rozdíl mezi běžnou a speciální hračkou?

„Děti speciální hračku vnímají jako jakoukoliv jinou, hra s ní je baví a neuvědomují si, že současně trénují ochablé oko.“

6. Na co je kladen důraz při práci se speciální hračkou?

„Dítě by mělo být vždy odpočaté, aby se na hru dokázalo soustředit. Je důležité dodržovat přiměřený čas hry, střídat činnosti a nezapomínat na odpočinek. Během hry dbáme na to, aby dítě správně sedělo, a kontrolujeme vzdálenost očí od hračky.“

7. Existují nějaká kritéria, která musí hračka určená pro nápravu amblyopie splňovat?

„Hračka pro nápravu amblyopie by měla splňovat kritéria jako kterákoliv jiná hračka. Jednoznačně musí být bezpečná a zdravotně nezávadná. Měla by být pro dítě zajímavá a přitažlivá. Co se týče nápravy amblyopie, jsou pro ni vhodné hračky, které jsou barevně kontrastní a hra s nimi je o manipulaci – dítě procvičuje jemnou motoriku a senzomotoriku – spojení oka a ruky. Záleží také na věku dítěte, u starších dětí je dobré využívat hračky, které jsou členitější a mají hodně detailů.“

Příloha č. 3: Záznamový arch pro pozorování – Jakub

Záznamový arch – pozorování dítěte při práci s hračkou			
Jméno dítěte: Jakub	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, Senzomotorika	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) jablka mu nejdříve padala na zem hned si všiml, že jsou 2 druhy (tvary) pouze pravá ruka, oko nelepené pracuje rychle, bez problému	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) tvary bodlin rozpoznává od pohledu, u jablek si není jistý, musí zkoušet, dělá mu problém směřovat □ jablka – trvá mu to používá jen P ruku, šlo špatně, později L rukou ježka přidržuje L oko zalepené	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nasunout jablko na bodlinu mu nedělá problém, občas se nemůže trefit □ bodlinou do díry pracuje lépe než předchozí setkání pracují obě ruce – střídá, L oko zalepené
Rozlišování barev	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nedělá mu problém	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) při zadaném úkolu popletl barvy, musím ho upozorňovat a zadání opakovat	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Pravolevá orientace	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) dala jsem 4 úkoly na pravolevou orientaci, nebyl si jistý, strany pletl, po ujasnění již pracuje správně	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) o zadaných úkolech přemýšlí, potichu si zadání opakuje a umisťuje správně	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) sám si k sobě ježka otočil zády, aby se mu lépe pracovalo a snáze poznal, kde má ježek levo a pravo úkoly splnil bez chyby
Fantazie	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) slovně navrhl, jak si s ježkem hrát → „Dám mu bodliny a jablka“ zvíře i ostatní části poznal	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) opakuje stejný postup jako předchozí setkání	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) tentokrát vymýšlí nové postupy – dává bodliny do řady za sebou, potom na ně jablka, pak další řada... jablka podle

			barev – 1. řada červené, 2. řada zelené - střídá
Pochopení zadaného úkolu	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Všem zadaným úkolům porozuměl napoprvé, ujasnit jsme si museli strany	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Všem zadaným úkolům porozuměl, spletl barvy	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Všem zadaným úkolům porozuměl napoprvé
Soustředěnost	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) je soustředěný, věnuje se jen hře, nepovídá	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nenechá se rozptylovat, je soustředěný	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Zájem o hračku	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) stydí se, do hry ho musím pobídnout po seznámení s hračkou s ní pracuje, ale výrazné nadšení chybí	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) po splnění zadaných úkolů se vrátil k původní hře s jinými hračkami	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) je celkově tichý, spíše bez zájmu
Hodnotící škála	Stupeň č. 1 – dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Stupeň č. 2 – dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) Stupeň č. 3 – dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) Stupeň č. 4 – dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

Příloha č. 4: Záznamový arch pro pozorování – Vít

Záznamový arch – pozorování dítěte při práci s hračkou			
Jméno dítěte: Vít	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, Senzomotorika	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) bodliny a jablka zasouvá L rukou, P ruka přidržuje, okluze L oka bodlinu drží a zkouší, do kterého otvoru se vejde, □ jablka dlouho směřuje	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) L oko zalepené, pracuje L rukou ○ jablka bez problému, □ bodliny i jablka natáčí špatným směrem jablka mu padají na zem	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) okluze na L oku, ruce střídá – bodliny a jablka bere do levé, zasouvá pravou zvládá bez větších problémů
Rozlišování barev	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nedělá mu problém, komentuje, jaké barvy vidí	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Pravolevá orientace	4 oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje) 2 úkoly – špatně, i po ujištění trvá na tom, že je to správně nepoznal pravou ruku po dlouhém vysvětlování další úkol správně, potom opět strany plete	3 oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) při práci si musíme neustále připomínat, kde je levo a kde pravo, která ruka je pravá strany plete, když vidím, že dává jablko na špatnou stranu, úkol důrazným hlasem zopakují, ale neopraví se	3 oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) v této oblasti se stále objevovaly problémy

Fantazie	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nepoznal bodliny, ale pochopil, že je musí vložit do otvorů, následně na ně sám dal jablka	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) sám si s hračkou začal hrát, dával nejprve jen zelená jablka, potom červená	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dává bodliny jen na levou stranu, potom jablka, pak doplní pravou stranu
Pochopení zadaného úkolu	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) chápe, co se po něm chce, ale nepoznává pravo a levo	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) chápe, co se po něm chce, ale nepoznává pravo a levo	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) chápe, co se po něm chce, ale nepoznává pravo a levo
Soustředěnost	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) na práci se soustředí, komentuje, co právě dělá, vypráví ale i o jiných věcech, potom si vezme tužku a kreslí	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) je soustředěný	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Zájem o hračku	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) povídá o hračce i o skutečném ježkovi, kterého viděl na zahradě	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) komentuje barvy, i to, co právě dělá, hračka se mu líbí	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) zajímá ho, kdy si zase přijdu s hračkou hrát
Hodnotící škála	Stupeň č. 1 – dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Stupeň č. 2 – dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) Stupeň č. 3 – dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) Stupeň č. 4 – dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

Příloha č. 5: Záznamový arch pro pozorování – Karolína

Záznamový arch – pozorování dítěte při práci s hračkou			
Jméno dítěte: Karolína	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, Senzomotorika	3 oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) okluze P oka, obě ruce problém nasunout jablka na bodliny plete si otvory i jejich směrovat špatně se trefuje, nepřesná	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) bez okluze, pracuje oběma rukama – spolupracují spolu, bodliny si podávají špatně směřuje hranaté bodliny a na rozdíl od ostatních dětí má problém i s kulatými	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) bez okluze, špatně nastavuje směr hranatých bodlin i jablek, snaží se pracovat rychle – o to víc se jí nedaří, ujištění, že nezávodíme
Rozlišování barev	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) barvy poznala bez problému, neplete si je	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) při složitějším úkolu si barvy dvakrát spletla, ale po upozornění se opravila	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Pravolevá orientace	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) levo a pravo zvládá poznat, i při složitějším úkolu (např. 2 zelená jablka s hranatým otvorem doprava)	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) strany nejdříve pletla, museli jsme si ujasnit potom už v pořádku	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nedělá jí problém
Fantazie	3 oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) nepoznala jablka ani bodliny, neví, co má ježek na zádech, nenapadlo ji, jak si hrát, nutná velká nápověda	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) tentokrát si hraje samostatně dává nejprve jen zelená jablka, pak červená	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) do hry jsem ji nemusela pobízet nejdřív zasunula všechny bodliny, pak červená jablka, pak zelená jablka

Pochopení zadaného úkolu	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) sama postup nevymyslela, ale když je jí úkol zadán, tak zvládá	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) v pořádku, drobné problémy při rozlišování barev a stran, ale úkoly chápala	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Všem zadaným úkolům porozuměla napoprvé
Soustředěnost	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) je soustředěná, věnuje se pouze hračce, pracuje potichu	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nenechá se rozptylovat, je soustředěná	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému, hru komentuje
Zájem o hračku	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) hračku hodnotí jako hezkou, chtěla by si s ní hrát i nadále	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) hra ji očividně baví, na otázku jestli už si půjde hrát s ostatními dětmi, odpověděla, že ne, chtěla pokračovat ve hře s ježkem	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) těšila se, až si s ježkem zase budeme hrát
Hodnotící škála	Stupeň č. 1 – dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Stupeň č. 2 – dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) Stupeň č. 3 – dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) Stupeň č. 4 – dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

Příloha č. 6: Záznamový arch pro pozorování – Nela

Záznamový arch – pozorování dítěte při práci s hračkou			
Jméno dítěte: Nela	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, Senzomotorika	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) okluze P oka, používá obě ruce - P zasouvá, L přidržuje vůbec si nevšimla, že jsou 2 druhy - □ a ○, nemohla se strefit neudrží zrak na hračce, kouká jinam	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) okluze P oka, používá obě ruce dlouho nemohla najít kulatou bodlinu problém s □ bodlinami a jablky – špatně je směřuje	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) okluze P oka, používá P ruku, levá přidržuje téměř bez problému, někdy špatně nasměrovala □ bodlinu
Rozlišování barev	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nedělá jí problém	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nedělá jí problém	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Pravolevá orientace	3 oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) téměř všechny úkoly plnila nesprávně, po upozornění se opravila	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) lepší než poprvé, ale stále strany plete	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) po upozornění se opravuje
Fantazie	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) začala ihned pracovat sama, komentuje postupy, vymýšlí stále nové	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) dokáže pracovat samostatně, vystačí si	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) zkouší dávat jablka bez bodlin

Pochopení zadaného úkolu	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) úkoly chápe, ale plete si strany	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) úkoly chápe, ale plete si strany	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) úkoly chápe, ale plete si strany
Soustředěnost	3 oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) Velmi špatně se soustředí, neustále povídá o jiných věcech, skáče do řeči, nesleduje, co dělá rukama, zapomíná pracovat	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) povídá, soustředěnost je horší, během hry ukazuje náplasti na kolenou...	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) během hry vypráví, sleduje okolí
Zájem o hračku	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) pro hračku se nadchla	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) podruhé už ji hra tolik nebaví, tvrdí, že je lehká, „jako pro mimina“	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) ježek i hra se jí líbila
Hodnotící škála	Stupeň č. 1 – dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Stupeň č. 2 – dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) Stupeň č. 3 – dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) Stupeň č. 4 – dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

Příloha č. 7: Záznamový arch pro pozorování – Samuel

Záznamový arch – pozorování dítěte při práci s hračkou			
Jméno dítěte: Samuel	1. setkání	2. setkání	3. setkání
Jemná motorika, Senzomotorika	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) okluze L oka, pracuje jen P rukou, ježka nepřidrží – posunuje se problém rozlišit tvar a směřovat □ jablka	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) okluze L oka, používá obě ruce – L ruka bere jablka a bodliny, P ruka zasouvá problém směřovat □ jablka a bodliny oko hodně blízko	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) okluze L oka, ruce střídá pracuje rychle, směřuje bez problému bere víc věcí do ruky
Rozlišování barev	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nedělá mu problém	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) objevily se drobné chyby, spletl si barvy	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému
Pravolevá orientace	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) poprvé špatně, musíme ujasnit, stejně občas splete, po upozornění se opraví	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) bez problému	2 oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) vše dává vpravo, po upozornění se opraví

Fantazie	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) začal sám pracovat ihned po příchodu, nepoznal bodliny – „dřívka“, ani jablka - „kouličky“ dával dvě jablka na sebe, pak postup měnil, chtěl mít na každé bodlině jedno jablko	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) nejprve nasadil bodlinu, na ni ihned jablko zkoušel nasadit na ježka jablko bez bodliny	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) sám si nahlas určuje úkoly - „ted' dám jednu doleva“...
Pochopení zadaného úkolu	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) úkolům rozuměl, chyboval v pravolevé orientaci	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) úkolům rozuměl, chyboval v umístování barev	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) úkolům rozuměl, chyboval v pravolevé orientaci
Soustředěnost	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) je soustředěný	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) u hry přemýšlí, je zadumaný	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) je soustředěný
Zájem o hračku	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) hračka ho zaujala, líbila se mu zajímá se, kdo a jakým způsobem hračku vyráběl, ptá se na detaily	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) na konci si začal vymýšlet úkoly sám pro sebe	1 oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) hra ho bavila, vydržel si hrát dlouho
Hodnotící škála	Stupeň č. 1 – dítě danou oblast splňuje na 75–100 % (splňuje) Stupeň č. 2 – dítě danou oblast splňuje na 50–75 % (spíše splňuje) Stupeň č. 3 – dítě danou oblast splňuje na 25–50 % (spíše nesplňuje) Stupeň č. 4 – dítě danou oblast splňuje na 0–25 % (nesplňuje)		

